

Prof.dr Zarfa Hrnjić Kuduzović
Doc.dr Zlatiborka Popov Momčinović
MA Amela Delić, viša ass.

POLOŽAJ NOVINARKI U BOSNI I HERCEGOVINI
Interdisciplinarna studija

Sarajevo, februar 2019.

SADRŽAJ

1. Uvod
2. Metodologija
3. Položaj novinarki u bosanskohercegovačkom društvu
4. Zakonski okvir za zaštitu novinarki u BiH
5. Uloga institucija u zaštiti prava i sloboda novinarki u BiH
6. Percepcija medijskih uposlenica i saradnica o položaju novinarki i solidarnosti u struci
7. Položaj novinarki unutar redakcija
8. Stavovi studentica novinarstva/komunikologije o položaju novinarki
9. Preporuke za unaprjeđenje položaja novinarki

Literatura

Prilog 1: Anketni upitnik za medijske uposlenice i saradnice

Prilog 2: Anketni upitnik za studentice novinarstva/komunikologije

1. UVOD

Ova studija se nastavlja na ranija istraživanja Udruženja/udruge BH novinari koji se tiču stepena medijskih sloboda u bosanskohercegovačkom društvu i položaja novinarki u tom kontekstu. Prema izvještaju ombudsmena za ljudska prava, u Bosni i Hercegovini je zabilježeno povećanje broja novinara/ki ali to nije praćeno poboljšanjem njihovog položaja¹. S druge strane, neki podaci ukazuju na trend smanjenja zaposlenih posebno na TV i sektoru radijskog emitiranja, ali je uglavnom riječ o smanjenju broja tehničkog i administrativnog osoblja². Istraživanja ukazuju na postojanje izrazito velikog broja medija, što ne znači pluralizam medijskog sadržaja i ispunjavanje demokratske uloge medija³ a čemu posebno doprinosi politički klijentelizam i propratni fenomeni kao što su ispolitiziranost javnih servisa i neefikasan sistem njihovog finansiranja, zagovoračko novinarstvo, instrumentalizacija privatnih medija s ciljem intervencije u političkoj sferi i sl⁴. Problem porasta broja tzv. online portala bez impresuma je konstatan⁵, a ekspanzijom mrežnih medija novinarstvo kao poziv se suočava sa starim ali i novim izazovima, koji se na dodatan način reflektuju i uslovno rečeno „obrušavaju“ na žene koje ustrajavaju u ovom pozivu ili se za njega opredjeljuju. Posebno ako imamo u vidu ono na šta je ukazano ranijim istraživanjima a što je potvrdila i ova studija-trend tzv. feminizacije novinarske profesije⁶, s naznakom da zakon posebno ne definiše pojam novinara/ki⁷. Studije i analize upozoravaju na pad etičkih standarda u bh. medijima⁸, a posebno je problematično što se u okolnostima povećanja broja žena koje rade u novinarstvu navedeni pad na mizogeni način može imputirati samim ženama (fenomen tzv. *backlascha*), te su iz tih razloga ova i slične analize od izuzetnog značaja.

Iako postoje zakoni koji regulišu ovu sferu (s napomenom da je i zakonsku regulativu potrebno unaprijediti), i dalje je prisutan trend njihove *ad hoc* (ne)primjene pod uticajem političkih pritisaka, ekonomskih faktora (konkurencija i komercijalizacija), institucionalnog nemara (prije svega u kontekstu rada tužilaštva i sudova), nedovoljne iako prisutne esnafske solidarnosti koja je povezana sa nedovoljnom svijesću o vlastitim pravima ali i parcijalizacije duž etničkih i administrativnih granica. Sindikalna neuređenost i generalno nizak interes za sindikalno udruživanje u medijima⁹, loš radno-pravni status medijskih uposlenica i uposlenika, pogrešno poimanje uloge novinarskih udruženja i nedovoljna uključenost u iste, neki su od faktora koji doprinose nepovoljnom položaju novinarki. Zato je cilj ove studije

¹ Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine, Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u Bosni i Hercegovini, Banja Luka, 2017, str. 27

² Džihana, Amer (2018). *Žene i mediji: zaposlenice i upravljačke strukture*, Udruženje/ udruga BH novinari, str. 14

³ Turčilo, Lejla (2017). *(P)ogledi o medijima i o društvu: članci, eseji, istraživanja*, Sarajevo, Vlastita naklada, str. 39

⁴ Isto, str. 42-44

⁵ Adilagić, Rea (2018), *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara (Bosna i Hercegovina). Rezime rezultata istraživanja*, Sarajevo, Udruženje/ udruga BH novinari, str. 6

⁶ Popov Momčinović, Zlatiborka (2018). *Napadi na novinarke u Bosni i Hercegovini*. Udruženje/ udruga BH novinari, str. 1

⁷ Adilagić, Rea op. cit., str. 6

⁸ Turčilo, Lejla i Buljubašić, Belma (2018). *Alternativne činjenice i post-istina u BiH: Ko stvarno kreira agendu medija*. Sarajevo, str. 3

⁹ Adilagić, Rea op. cit., str. 6

omogućiti dublji uvid u načine na koje se navedeni fenomeni reflektuju na realni položaj novinarki, kroz načine na koje ih one same percipiraju i eventualno prevazilaze.

2. METODOLOGIJA STUDIJE

Za razliku od ranijih studija koje su se uslovno rečeno oslanjale na neke objektivne pokazatelje kao što su broj napada na novinarku i stepen njihove izloženosti određenim oblicima kršenja prava i sloboda, prisutnost žena na uredničkim i direktorskim pozicijama, ova studija je imala za cilj da, imajući u vidu ove statističke podatke ispita prevashodno stavove samih novinarki o njihovom položaju. Na taj način su dobijeni dublji uvidi, refleksije i nijanse o stvarnom položaju novinarki a što se ne može dobiti iz isključivo statističkih podataka. Pritom treba voditi računa da i sami statistički podaci nisu potpuno precizni jer institucije ne prikupljaju podatke na adekvatan i potpun način, a kapaciteti nekih institucija ne omogućavaju monitoring svih medija¹⁰. Tako bi npr. podaci Agencije za statistiku trebali sadržavati podatke i o novinarima i novinarkama a ne samo o broju uposlenih u medijima, izvještaji javnih servisa bi trebali prezentovati detaljnu rodnu strukturu uposlenih a ne samo opšte podatke a posebno je prisutna manjkavost u podacima kada je riječ o štampanim i online medijima¹¹. Imajući u vidu *Zakon o ravnopravnosti (s)polova* institucije su obavezne da vode i ažuriraju podatke prema polu, a što uglavnom nije slučaj. Takođe, malo je preciznih podataka o tome šta se stvarno dešava u redakcijama i u kakvim uslovima rade novinarku¹². Najprecizniji podaci o oblicima ugrožavanja prava i sloboda novinarki se mogu dobiti na osnovu baze podataka *Linije za pomoć novinarima* koju vodi Udruženje/udruga BH novinari s napomenom da i oni ne mogu biti sveobuhvatni jer su uslovljeni spremnošću novinarki da prijavljuju slučajeve kada su njihova prava ugrožena, posebno kada se dešavaju van očiju javnosti¹³. Upravo iz tih razloga, neophodno je ove nedostatke nadopuniti ispitivanjem stavova samih novinarki.

Predmet istraživanja predstavlja položaj novinarki u Bosni i Hercegovini kao što se vidi i iz samog naziva studije. On je uslovljen velikim brojem faktora kao što su prije svega generalno stanje u bosanskohercegovačkom društvu i nivo poštovanja odnosno kršenja prava žena, stepen efikasnosti i rad nadležnih institucija koje trebaju promovisati i štititi njihovih prava, generalno stanje u medijima odnosno u određenom mediju u kom novinarka radi. Ako svaku od ovih oblasti dodatno analiziramo, broj faktora se još više povećava. Shodno tome, kada govorimo o generalnom stanju u bh. društvu možemo govoriti o političkoj situaciji koja je složena zbog administrativnih i etničkih podjela, turbulencija na dnevno-političkoj sceni koje stvaraju lošu klimu u javnoj sferi generalno i time utiču i na rad medijskih uposlenica i uposlenika; potom o lošoj ekonomskoj situaciji koja stvara ne samo nepovoljno okruženje za bilo koju djelatnost već posebno prouzrokuje pritisak na profesije koje kao što je novinarska treba da služe interesu javnosti i biti jedan od stubova demokratskog i otvorenog društva. Zbog svojevrstne sprege politike i ekonomije i problema netransparentnosti medijskog vlasništva, uticaja politike na javne servise posebno na lokalne javne medije koji se finansiraju iz budžeta, te komercijalnih pritisaka u trci za opstankom u medijasferi, nastaje

¹⁰ Adilagić, R. op. cit., str. 6

¹¹ Džihana, A. op. cit., str. 21

¹² Džihana, A. isto

¹³ O nespremnosti novinarki da prijavljuju ove slučajeve potvrđuje i istraživanje Medija centra:

<http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/diskriminacija-novinarke-u-redakciji-i-na-terenu-neprijavljanje-iz-straha-od> (30.1.2019.)

prilično haotičan okvir za profesionalni rad medijskih djelatnica i djelatnika. Pomenuti trend feminizacije medijske profesije u takvom jednom društvenom okviru u kom se ljudska prava, posebno marginalizovanih grupa u koje spadaju i žene posmatraju kao „luksuz“ stvaraju još složeniju i nepovoljniju situaciju u kojoj nepovoljni faktori pojačavaju jedni druge i dodatno otežavaju rad novinarki.

Veliki broj faktora i preplitanja jednih sa drugima predstavlja i istraživački problem ove studije jer se jedni od drugih često ne mogu razlučiti. Tako je npr. položaj novinarki povezan i sa stanjem u medijima i polom ali je teško precizno izmjeriti ovaj uticaj odvojeno. Naime, „Mediji i njihovi sadržaji nisu uzrok niti izazivaju efekte neposredno vidljive u ponašanju pojedinca. Oni rade ideološki – promovišu i preferiraju izvjesna značenja svijeta, rasprostiru jedna značenja, a druga ne, i služe nekim društvenim interesima bolje nego drugim“¹⁴.

Iz tih razloga, studija nije pošla od određene hipoteze već od nekoliko istraživačkih pitanja s ciljem sticanja dubljeg uvida u uticaj ovih faktora tj. načina na koji ih novinarke percipiraju tj. imaju i grade stavove o njima. Značaj stavova je u tome što ih karakteriše opštost, centralnost, društvena relevantnost i što se razlikuju od vjerovanja, mnijenja koja su manje trajna, interesovanja, crta ličnosti i sl. S obzirom na to da stavovi imaju tri dimenzije- kognitivnu (saznajnu), emocionalnu (afektivnu) i ponašajnu (konativnu), istraživačka pitanja smo formulisali s obzirom na dvije ključne dimenzije koje su od značaja za problem istraživanja a to su sazajna i ponašajna. Shodno tome, jedna grupa istraživačkih pitanja tiče se percepcija novinarki o njihovom položaju i propratnih saznanja, poznavanja relevantnih zakona, internih procedura i njihove procene, rada nadležnih institucija i organizacija. Druga grupa pitanja se tiče načina na koje one same obavljaju svoju profesiju uključujući i izazove sa kojima se susreću, kako reaguju na kršenja svojih prava, aktiviraju se npr. kroz udruženja i druge oblike povezivanja, solidarišu se i povezuju. Zbog kompleksnosti tzv. afektivne dimenzije ona nije bila posebno ispitivana ali je u procesu istraživanja u nekim slučajevima takođe adresirana od nekih novinarki, posebno onih koje su se suočavale s kršenjem ili kršenjima vlastitih prava.

Uzorak istraživanja je bio hetoregen, jer je sama studija interdisciplinarnog karaktera. Uzorak čine novinarke koje rade za različite vrste medija (elektronski, štampani, online), različite vlasničke strukture (javni, privatni, neprofitni), koje su na različitim pozicijama u istim, različite životne dobi i iskustva u radu u medijima¹⁵. Novina ove studije je što su se ispitivali i stavovi muškaraca novinara, a što je predstavljalo poseban metodološki izazov. Naime, zbog trenda feminizacije profesije neki novinari su smatrali da ne poznaju dovoljno položaj novinarki i da ne mogu učestvovati u istraživanju, a s druge strane, ovaj trend se ogleda u činjenici da su mnogi novinari napustili ovaj poziv i počeli raditi na profitabilnijim poslovima kao što su odnosi s javnostima i slično, a na šta su nam ukazale i neke od intervjuisanih

¹⁴ <http://pescanik.net/javnost-i-ideoloski-efekti-medija> (26.1.2019.)

¹⁵ U prikupljanju podataka za potrebe ove studije pomogao je Filip Matić, student politologije Univerziteta u Istočnom Sarajevu na čemu su mu istraživačice izrazito zahvalne.

novinarki¹⁶. To takođe indirektno ukazuje na nepovoljan položaj medija ali i novinarki u njima, imajući u vidu navedeni trend fluktuacije unutar profesije.

Zbog navedene složenosti predmeta istraživanja u empirijskom dijelu istraživanja korištene su dvije metode prikupljanja podataka:

1) kvantitativna metoda ispitivanja tehnikom anketnog upitnika u svrhu prikupljanja brojčanih podataka i pokazatelja koji se tiču stanja ljudskih prava novinarki, odnosno njegovih kršenja u skladu sa istraživačkim pitanjima; kreiran je online upitnik, a pitanja su formulisana kao operacionalizacija istraživačkih pitanja i

2) kvalitativna metoda dubinskog intervjua u svrhu dubljih spoznaja o ovom fenomenu i njemu podležeće prakse i načine na koji ih novinarke intepretiraju radi uvida u nijanse i objašnjenja kvantitativnih podataka; korišćena je tehnika polu-strukturisanih intervjua koja omogućava uvid u ono što je nedovoljno vidljivo iz brojčanih podataka a i prešućeno u javnom diskursu; ovaj aspekt je posebno bitan s obzirom na to da se mnogi oblici kršenja prava novinarki i načini na koji ih one interpretiraju i doživljavaju dešavaju van očiju javnosti.

Kada je riječ o strukturi studije, ona je oblikovana tj. podijeljena na osnovu istraživačkih pitanja, a rezultati navedenih tehnika su korišćeni podjednako radi sistematičnog prikaza svakog od njih.

Online upitnik koji je kreiran kao *Google* dokument poslan je na email adrese 100 uposlenica i saradnica medija u BiH, uglavnom novinarki i urednica u informativnim redakcijama. Upitnik je popunila 51 ispitanica (51%) što je dobra stopa odgovora¹⁷. Posebno kada se uzme u obzir da je odziv na online ankete u pravilu slabiji nego kod ispitivanja licem u lice i drugih oblika prikupljanja podataka. U ovoj studiji online anketiranje korišćeno je iz dva razloga. Prvo, ono je omogućilo da se u kratkom periodu i s ograničenim finansijskim i ljudskim resursima prikupe podaci od ispitanica iz različitih dijelova BiH. Drugo, ovakav način ispitivanja osigurao je anonimnost anketiranih što bi trebalo doprinijeti iskrenijim odgovorima na osjetljiva pitanja kao što su izloženost različitim oblicima eksternih i internih pritisaka i druga koja uključuje ova studija. Navedeni odziv postignut je garantovanjem anonimnosti, personalizovanjem poziva za učestvovanje u ispitivanju, podsjećanjem na ispitivanje, te dostupnošću upitnika tokom 20 dana. Podaci su prikupljeni u periodu od 3.1.2019. kada je popunjen prvi upitnik do 23.1.2019. kada su zaključeni rezultati.

¹⁶ Kao što je navela jedna istaknuta intervjuisana novinarka: „Dok je novinarstvo bilo iole isplativa profesija na ovim prostorima, sve su funkcije i pozicije držali muškarci... jeste u muzičkim redakcijama na javnom servisu bilo žena a sad naravno muškarcima ne pada na pamet, oni su otišli da budu PRovi, a žene su u novinarstvu“.

¹⁷ Nisu sve ispitanice odgovorile na sva pitanja što je uobičajena pojava kod anketnih upitnika. Zato ukupan broj odgovora može varirati zavisno od pitanja.

Tabela 1: Struktura uzorka

Vrsta medija za koji rade (%)	Tip vlasništva u mediju (%)	Pozicija u mediju (%)	Godine rada u medijima (%)
Elektronski 55,1	Javni 47,9	Reporterka 46,9	Od 5 do 15 godina 36,7
Online 28,6	Privatni domaći 27,1	Urednica 30,6	Od 15 do 25 godina 32,7
Štampani 16,3	Neprofitni 16,7	Nešto drugo 24,5	Do pet godina 22,4
Novinske agencije 6,1	Privatni strani 12,5	Voditeljica 10,2	Od 25 do 35 godina 8,2
Nešto drugo 12,2	Nešto drugo 0	Direktorica 2	Duže od 35 godina 0

Kreiran je i poseban online upitnik za studentice novinarstva/komunikologije (završna godina I ciklusa studija i studentice II ciklusa studija). Od 70 studentica sa javnih univerziteta u BiH na čija email adrese je poslan link na *Google* upitnik, odgovorilo je njih 35 (50%).

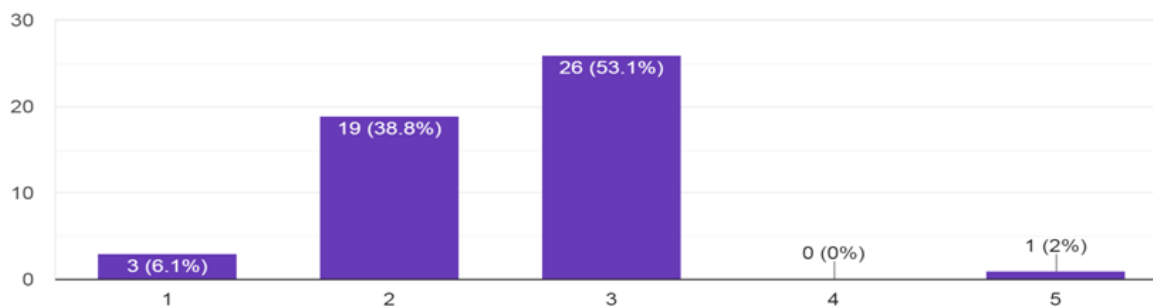
Upitnik je poslan i na adrese 70 novinara, urednika i direktora u medijima BiH, ali upitnik je popunilo samo njih 16 (22,8%). Zbog niske stope odgovora koja nije prihvatljiva za generalizovanje zaključaka nećemo procentualno prikazivati rezultate kao reprezentativne pokazatelje stavova kolega muškog pola o položaju novinarki u BiH.

Dubinski intervju obavljen je sa 28 novinarki, odnosno urednica i predstavnica sindikata koji okupljaju uposlenike/ice određene medijske kuće. Intervjui su realizovani u periodu od 3.12.2018. do 15.1.2019., a trajali su od 50 do 90 minuta zavisno od radnog iskustva novinarke, njene izloženosti različitim oblicima ugrožavanja njenih prava i sloboda, poznavanja mehanizama zaštite itd. Sagovornicama je prepušten izbor termina i lokacije za intervju kako bi se osjećale što komfornije i bile spremnije za otvoreniji razgovor. Većina intervjua obavljena je u ugostiteljskim objektima, nekoliko njih u kancelarijama urednica, a pojedini zbog geografske udaljenosti telefonski. Iako gotovo nijedna intervjuisana sagovornica nije tražila zaštitu identiteta, procijenjeno je da je primjerenije ne otkrivati njihov identitet. Glavni razlog za to je postizanje veće otvorenosti i iskrenosti u razgovorima. Osim toga, na ovaj način se žele izbjeći eventualne neprijatnosti za sagovornice, bilo da je riječ o onima koje su izložene dugotrajnim prijetnjama od strane moćnika koji nisu procesuirani, bilo da je riječ o različitim oblicima ugrožavanja njihovih prava unutar medijskih kuća. Identitet sagovornica poznat je istraživačicama i Udruženju/udruzi BH novinari.

3. POLOŽAJ NOVINARKI U BOSANSKOHERCEGOVAČKOM DRUŠTVU

Rezultati kvantitativnog i kvalitativnog dijela istraživanja ukazuju na to da se položaj novinarki u Bosni i Hercegovini percipira negativno. Prema rezultatima anketnog ispitivanja, dobijen je samo jedan afirmativan odgovor (grafikon 1)¹⁸.

Grafikon 1: Stavovi medijskih uposlenica i saradnica o položaju novinarki u BiH

Na osnovu dubinskih intervjuja, dobijene su dodatne nijanse koje pojašnjavaju ovaj nepovoljan položaj. U većini slučajeva to se povezuje sa generalnom degradacijom novinarske struke: „...male plate, to je puno posla, neuvažavanje, nepostojanje određenog radnog vremena nepostojanje vikenda, neuspunjavanja zakonskih obaveza od strane vlasnika ili urednika“. Ovi negativni trendovi u novinarstvu u kombinaciji s polom, dodatno otežavaju položaj novinarki. Prema riječima jedne sagovornice:

Znači u ovoj zemlji je jako teško biti novinar, a posve sam sigurna da je biti novinarka bar dvostruko teže.

Prema riječima jedne sagovornice koja je dugi niz godina bila izložena različitim pritiscima, prijetnjama pa čak i fizičkim napadima, u društvu preovladava slika pasivne, slabe žene pa je, kao što su i gotovo sve sagovornice istakle, ženu lakše poniziti i izvrijeđati u javnom prostoru:

Mislim da su žene znatno više izložene uvredama jer oni ne očekuju da će se te žene boriti, reagirati i suprotstaviti.

Zbog lošeg stanja u novinarstvu generalno, neke sagovornice su ukazale da je teško odvojeno govoriti o položaju novinarki iako su pritom isticale neke posebne probleme, uključujući i lične i izazove s kojima se žene suočavaju u novinarstvu. Većina sagovornica je pritom ukazivala da je položaj žena u novinarstvu lošiji od položaja muškaraca u okvirima postojećih propatrijarhalnih vrijednosti i tradicionalne podjele rada u privatnoj i javnoj sferi što dodatno otežava rad žena u novinarstvu. Prema riječima jedne sagovornice sa dugogodišnjim iskustvom:

¹⁸ Ocjene na skali: 1 veoma loše; 2 loše; 3 ni dobro ni loše; 4 dobro; 5 veoma dobro

Taj položaj je utoliko teži zato što je to posao koji zahtijeva 24h vašeg vremena što znači da ukoliko nemate partnera koji ima puno razumijevanja prema onome što radite vi niste u stanju da radite i jedno i drugo- da budete dobra majka, dobra supruga, dobra domaćica i da budete novinarka.

Neke od sagovornica su ukazale na generalno lošiji položaj žena u društvu i u sferi rada, pa novinarka dijele „sudbinu“ žena i u drugim profesijama, kao i društvenih pojava i matrica u kojima se rad i profesionalnost ne cijeni. Jedna intervjuisana novinarka koja dugi niz godina radi na poziciji glavne i odgovorne urednice je istakla:

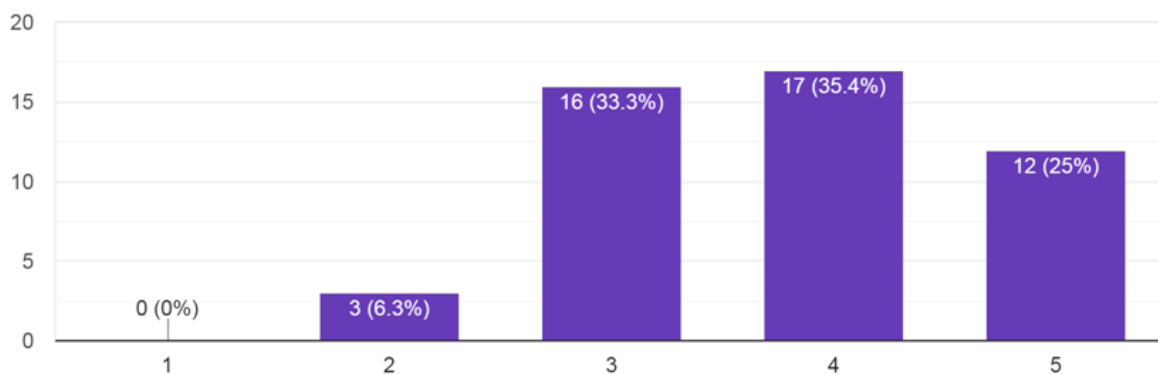
Ja znam da čak i među mojim kolegama imaju običaj da kažu 'znaš N.N. puno radi'. Ja često nemam dojam da je to kompliment, to hoću reći. To sigurno ima veze sa polom, jer se zaboga od muškarca koji je na poziciji glavnog i odgovornog urednika ne očekuje da puno radi....a kad puno radite onda im to dođe kao nekakvo opravdanje zato što recimo i dalje ste na nekoj od tih viših pozicija u novinarstvu. A muškarac, njemu je svaka pozicija Bogom data.

U slučajevima kada postoji senzibilnost prema ženama u novinarstvu, to je više stvar dobre volje recimo urednika a ne kulturološkog koda odnosno poštovanja zakona a što se takođe navodi kao problem:

To pitanje statusno treba da bude drugačije riješeno, a ne treba da bude pitanje dobre volje, imam dobrog šefa, daće mi slobodan dan više ili me neće tjerati da uzmem bolovanje jer mi je dijete na dan dobilo temperaturu pa će sutra biti bolje pa mi se neće odbiti 20% od plate.

To dijelom potvrđuju i uporedni rezultati ankete i intervjuja, gdje su žene u principu položaj unutar svoje medijske kuće ocjenjivale pozitivnije od položaja novinarki generalno (grafikon 2).

Grafikon 2: Stavovi medijskih uposlenica i saradnica o položaju novinarki u mediju za koji rade

No i ova uslovno rečeno partikularnost, posebno ako se ima u vidu položaj žena novinarki u manjim sredinama i nekim medijima u kojima je situacija nesređena ne treba uzeti kao nespornu činjenicu. Pritom treba naglasiti da, iako je istraživanje bilo anonimno novinarka su u anketnom upitniku navodile medij za koji rade, pa se s izvjesnim oprezom postavlja pitanje da li su u svojim odgovorima koji se tiču stanja u njihovoj medijskoj kući kada je riječ o položaju novinarki isti prikazale boljim nego što jeste radi zaštite anonimnosti. Stanovit oprez

je potreban imajući u vidu da nisu sve ispitanice navele u kojem mediju rade. I tokom dubinskih intervjua, novinarke su uprkos nekim izazovima sa kojima se susreću pri čemu su najviše isticale preopterećenost poslom i u nekim slučajevima neriješen radno-pravni status bile sklonije da govore generalno o položaju novinarki ili da ističu ne lične već primjere za koje su čule ili o kojima su čitale:

Ja nikad nisam imala problema, a čitala sam tekst o pritiscima kojima su žene izložene u redakcijama.

Znam ženu koja 12 godina radi honorarno...

Treba mi više oduška, moram biti i voditeljica i novinarka i sve. Ali kad čujem primjere na drugim medijskim kućama, zadovoljna sam.

Takođe, nerijetko je bila prisutna generalizacija ili eufemizacija u odgovorima:

Ja sam radila u mediju u kojem su svi bili izloženi mobingu.

Bilo je problemčića ali ništa ozbiljno, to je u svakom kolektivu prisutno.

Pred podjelu plata direktor je nervozan ali smo se navikli, znamo kad dođe taj period i trpimo, pa prođe.

Novinarke iz urbanih centara su posebno naglašavale da nije dovoljno razvijena svijest kakav je položaj novinarki u malim i zatvorenim sredinama. U manjim sredinama zbog većeg političkog uticaja posebno na javne medije nemoguće je jasno razlučiti stanje u redakciji od pritiska koji dolaze sa strane, te se odgovori sagovornica iz ovih sredina trebaju posmatrati i u tom kontekstu:

Često se dešava kada radite priču o nekome, da zove, raspituje se, kako zašto, kako da se to zaustavi, čiji smo, za koga radimo. Pogotovo u malim sredinama, političari se postavljaju kao mali bogovi, kao da im niko ništa ne može.

Doživjeli smo da se prilozi šalju šefovima stranaka da ih oni pogledaju. Kad sam pitala urednicu kako to, odgovorila je 'direktor je tako rekao'.

Posebno je zanimljiv podatak kada je riječ o javnom servisu da se prema kolegama posebno kolegamicama koje rade u takvim sredinama nema senzibilitet:

Znam i kad s kolegama se suprotstavljam kad kažu 'ona neće nikad napraviti dobar prilog'. Ali izvini, otiđi ti u tu sredinu, pa napravi to što si zamislio, misliš da je jednostavno tamo živjeti?! Ko god je digao glas dobio je batine, dobio je negaciju, dobio je marginalizaciju, dobio je, šta sve ljudi nisu spremni u ovoj zemlji.

Novinarke koje su zadovoljne svojim radnim statusom jer rade u medijima u kojima su plate redovne i u kojima se poštuju prava žena ukazale su i na to da su takvi radni uslovi i ambijent više izuzetak nego pravilo što ilustruje sljedeći odgovor:

Ja imam luksuz da radim u nekom mediju koji je malo sređeniji i dosta se paze na ta neka prava pogotovo žena, ako je neko majka ili trudnica to se jako, jako pazi, i malo su i bolja primanja, bolji je socijalni status i ekonomski ovdje, tako da što se toga tiče mogu reći da nemam tih problema što se tiče ove firme. Ali, radila sam ranije za druge medije tako da mogu reći kakav je položaj.

Jedan od faktora koji je povezan s položajem novinarki je i životna dob. Naime, mnoge novinarke kad počnu raditi nailaze na seksizam na radnom mjestu, a zbog nedovoljno iskustva

i nepoznavanja vlastitih prava nisu u mogućnosti da se tome suprotstavljaju. Iz intervjua je evidentno da se žene uglavnom upoznaju sa svojim pravima tek kad su izložene njihovom drastičnom kršenju¹⁹, te je neophodno blagovremeno edukovati novinarke o njihovim pravima i prevenciji njihovog kršenja.

Potrebno je, takođe, istaći da se unutar feminističkih studija medija posebno ističu tri problema. Jedan od njih je odsustvo žena iz najozbiljnijih informativnih sadržaja, a što je adresirano i od strane nekih intervjuisanih medijskih uposlenica posebno u kontekstu sprječavanja da same pokrivaju takve teme:

U novinarstvu mogu da vam se svete na različite načine. Ili da vam ne daju da radite ono što umijete da radite ili da vam daju potpuno bezvezne, toliko proste stvari da na taj način devalviraju vaše znanje, ne koriste vaše mogućnosti i tako dalje.

Negdje sam čitala tekst kako nam fali kolumnistica. To je stvarno tako, znači sve su muški kolumnisti. Rijetko kad vidim da je žena. A znam toliko talentovanih novinarki, kolegica, književnica i iz nekih drugih profesija koje bi mogle pisati predobre kolumne.²⁰

To naravno ne znači da žene u novinarstvu ne pokrivaju „ozbiljne teme“, pri čemu se susreću s posebnim izazovima, npr:

Žene ćete najlakše naći na pozicijama u kojima se prate teške teme kao što su socijala, dječja prava, koje je puno teže pokrivati a koje puno manje značaja dobijaju u medijima, nego recimo velike političke teme i sektori poput tužilaštva, vijeća ministara, parlamenata itd. To često ili u većem broju medija prate muške kolege i to ima puno veći značaj, puno veću pažnju dobija u medijima nego ove druge teme na kojima treba puno više raditi a koje često pokrivaju žene.

Drugi problem je način predstavljanja žena u medijima jer brojna istraživanja ukazuju na prisustvo stereotipizacije i seksualizacije. Takođe u kontekstu ove studije, o ugrožavanju prava novinarki i njihovom položaju se ne izvještava dovoljno, izuzev npr. na web portalima koji su specijalizovani za teme koje se tiču ljudskih prava i koji spadaju u tzv. neprofitne medije. U *mainstream* medijima se izvještava uglavnom *ad hoc*, po principu aktuelnosti i u slučajevima drastičnih kršenja prava novinarki. S tim u vezi postavlja se pitanje tzv. „vjesnovrijednosti“, tj. kriterija po kojima je neki događaj vredan da bi bio predmet interesa medija²¹.

Treći problem se tiče zapošljavanja i mogućnosti napredovanja, odnosno činjenice da muškarci kontrolišu sredstva medijske produkcije²². Kada počnu raditi u novinarstvu ženama se često postavlja pitanje „ko te je doveo“ što u startu negira ili bar umanjuje to što su se one obrazovale za ovu profesiju. Takođe, kad pokazuju veći nivo predanosti u radu od onog koji se očekuje susreću se s različitim komentarima, posebno od kolega novinara. Nekim novinarkama se dešava da kada idu na teren, posebno u manje sredine, pojedini sagovornici ne žele razgovarati s njima zato što su žene, a žene koje rade u ovakvim sredinama takođe

¹⁹ Ovo je posebno istaknuto kao problem od nekoliko novinarki na konferenciji Udruženja/udruge BH novinara održanoj 20 decembra 2018., na kojoj je predstavljen izvještaj “Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara – Bosna i Hercegovina”

²⁰ <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/gdje-su-kolumnistice> (30.1.2019.)

²¹ Turčilo, L. i Buljubašić, B. op. cit., str. 3

²² Thornham, Sue (2007). *Women, Feminism and Media*. Edinburgh: University of Edinburgh Press, str. 7

ukazuju na ograničenja sa kojima se susreću zbog zatvorenosti ovakvih sredina i činjenice da se u njima ljudi više međusobno poznaju i izbjegavaju da govore o nekim temama²³. Odlazak na porodiljsko bolovanje i sl. percipira se kao period stagnacije u karijeri zbog nepoštovanja prava žena. Iz tih razloga a na šta je ukazano u nekim intervjuima, žene pokazuju i manje ambicije da budu npr. urednice, a što je povezano i sa zagađenošću u javnoj sferi gde se od strane moćnih pojedinaca i grupa u društvu očekuje da će im muškarci urednici lakše „odraditi“ neki posao. Prema riječima jedne sagovornice:

Niti se žene bore za neki svoj položaj veći, bolji u profesiji i kad imaš neku kojoj je stalo, 'šta će ova glupača, za šta se ona otima', jer to nije vrednovano, nije vrednovano platom, nije vrednovano procesom napredovanja.

Ova nedovoljna ambicioznost koja je primjećena kod nekoliko sagovornica ne može se tumačiti kao prihvatanje pasivne pozicije, već je riječ o mišljenju da ne postoji mogućnost balansiranja profesionalnih i porodičnih obaveza i da su, posebno kad je riječ o javnim medijima, uredničke pozicije zapravo političke pa žene ne žele u tome učestvovati. Jedna od sagovornica je tako istakla da muškarci lakše napreduju i zbog toga što se mimo posla više druže s visokopozicioniranim osobama, dok ovakva druženja kada je riječ o ženama imaju drugačiju konotaciju. Npr. u istraživanju Media centra jedna ispitanica je navela: “Dobivala sam ponude za intimna druženja i komentarisano je moj izgled”²⁴. Poseban problem je i pritisak direktora kako u privatnim tako i u javnim medijima na uređivačku politiku, a što dodatno obeshrabruje ili onemogućava žene u napredovanju u profesionalnom i statusnom smislu.

I istraživanja u svijetu uključujući i države tzv. konsolidovane demokratije ukazuju na to da se novinarke i dalje susreću sa različitim oblicima diskriminacije koji se često prikrivaju pod okrilje tzv. benevolentnog seksizma ili seksizma u „somotnim rukavicama“²⁵. Aluzije na fizički izgled, na bračni i porodični status su više nego prisutne kada je riječ o novinarkama, a strategije mijesanja u privatni život novinarki koriste i medijski i izvanmedijski akteri u svrhu njihove degradacije. U slučajevima suprotstavljanja ovakvom ponašanju muških kolega unutar redakcije, koristi se taktika okretanja na šalu (pomenuti fenomen tzv. benevolentnog seksizma):

... jer imaš dijete nemaš dijete, što dosad nisi radala, kad misliš radati, što si se ti uzela te priče bolje ti je radaj. To jesam doživljavala, a onda kad ja malo podignem ton i onda 'šta, ma zezam se, joj nje što se upali odmah'. Mislim ne možeš se zezati na taj način, ti ne znaš nečije privatne probleme, pa možda neko ne može imati djecu, vrijedaš ljude i onda za kolegicu ona se razvela, ko će nju, bolje je nek' se primi posla, eto ti glupi komentari. Ali to su oni šovinistički, muški komentari.

²³<http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/rad-novinarki-u-manjim-sredinama-profesionalnoscu-protiv-patrijarhalnih> (30.1.2019.)

²⁴<http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/diskriminacija-novinarki-u-redakciji-i-na-terenu-neprijavlivanje-iz-straha-od> (30.1.2019.)

²⁵ Riječ je o kombinaciji tzv. zaštitničkog paternalizma i negativnih stavova i emocija prema ženama, a koji često same žene prihvataju jer on navodno pozitivno „podržava“ ženske vrijednosti. Nirman Moranjak- Bamburać (2007). Nepodnošljiva lakoća stereotipa U Moranjak-Bamburać, N., Jusić, T. i Isanović, A. (ur.), *Stereotipizacija: Predstavljanje žena u štampanim medijima u jugoistočnoj Evropi*. Sarajevo: Mediacentar, str. 32- 33.

U takvim i sličnim okolnostima istraživanja pokazuju da žene koriste sljedeće taktike: preuzimaju maskulini stil ponašanja; alternativni stil tako što se povezuju sa kolegama/inicama koji su isključeni iz dominantnog obrasca na osnovu npr. rase, seksualnog opredjeljenja; povlačenje tj. opredjeljenje da rade kao *freelancerke* a što ih izlaže dodatnim, posebno ekonomskim pritiscima²⁶. Na ovim prostorima su ovakve alternativne mogućnosti dodatno sužene s obzirom na etnički i partitokratski podjeljenu javnu sferu u kojoj su druga opredjeljenja i pripadnosti nebitni. U takvim okolnostima žene, posebno iz manjih sredina i medija biraju taktiku ignorisanja. Npr. kada je riječ o slučajevima seksualnog uznemiravanja navode da to ne prijavljuju, jer je to gubljenje vremena, a i ako reaguju navode da ostale kolegice to ne čine. Sagovornice pak nekad ističu da to nije pitanje pola, već kako se neko lično postavi od početka, čime se zapravo odgovornost prebacuje na same žene i to kao individue pri čemu se zanemaruje njihov položaj kao specifične grupe. No, kao što se ističe u feminističkim studijama medija, problem je zapravo u tome što su subjektivna i socijalna iskustva „orođena“ (*gendered*), a prostori za artikulaciju nisu vlastiti²⁷.

²⁶ Byerly, Carolyn i Ross, Karen (2006). *Women and Media. A Critical Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing, str. 78-79

²⁷ Thornham, S. (2007). *Women, Feminism and Media*. Edinburgh: University of Edinburgh Press, str. 55

4. ZAKONSKI OKVIR ZA ZAŠTITU NOVINARKI U BIH

Različite studije ukazuju da je u Bosni i Hercegovini zakonska regulativa dobra, međutim veliki problemi postoje kada je riječ o njihovom provođenju. Kada je o rodnoj ravnopravnosti riječ, BiH je školski primjer razdvajanja pravnog (*de iure*) i stvarnog (*de facto*) s napomenom da u prvom segmentu nisu opravdana idealizovanja, a ni u drugom nivelisanja²⁸.

U *de iure* kontekstu već u Ustavu BiH, član 2 koji se specifično bavi zaštitom ljudskih prava i sloboda se izričito zabranjuje diskriminacija u uživanju ovih prava po bilo kom osnovu uključujući i pol. Od posebnog značaja je Zakon o ravnopravnosti polova (ZoRS) koji je donesen 2003. i dopunjen 2009. Po drugom članu ovog zakona „puna ravnopravnost spolova garantira se u svim oblastima društva, uključujući ali ne ograničavajući se na oblasti obrazovanja, ekonomije, zapošljavanja i rada, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje“²⁹. Zakonom se definiše obaveza svih institucija, državnih i privatnih preduzeća i ostalih subjekata da statističke podatke koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju budu prikazani prema polu. Član 21 precizira ulogu medija tako što se definiše da svim imaju pravo pristupu medijima bez obzira na pol, zabranjuje se javno prikazivanje i predstavljanje bilo koje osobe na uvredljiv, omalovažavajući i ponižavajući način s obzirom na pol, a mediji su dužni da promovišu kroz svoje sadržaje ravnopravnost polova. U prethodnim dijelovima studije ukazano je na neke aspekte kršenja ovih Zakona koji se dešavaju u odnosno uz pomoć medija.

Pritom treba naglasiti i druge zakonske okvire koji se tiču medija a gdje je uočena potreba unaprjeđenja³⁰: uvođenje promjena u Zakon o slobodi pristupa informacijama da bi se omogućili kraći rokovi kada je riječ o pristupu istima, donošenje zakona o transparentnosti medijskog vlasništva i s tim u vezi formiranje registra medija sa podacima o vrsti i strukturi vlasništva za svaki medij, posebno ako imamo u vidu anarhičnost u online medijima³¹. Internet sve više postaje prostor za različite oblike manipulacija (tzv. *fakenews*), pritisaka, verbalnih napada i uznemiravanja uključujući i one zasnovane na polu. I u već pomenutom izvještaju ombudsmena stoji između ostalog da su novinarke češće izložene online napadima s ciljem sprječavanja objavljivanja određene informacije ili priče, s namjerom seksualnog ili drugih oblika uznemiravanja na osnovu pola, ili čak *cyber bullying*-a³². Prijetnje koje novinarke dobijaju preko *Faceboka*, pa čak i pretnje smrću i kad se prijave u MUP-u i upute dalje na razmatranje u tužilaštva takvi se predmeti često zatvaraju. Pritom se često navodi u tužilaštvima kako to nije krivično djelo jer ne postoji poseban zakon³³. Iako se ovi slučajevi

²⁸ Ždralović, Amila, Popov- Momčinović, Zlatiborka i Hrnjić Kuduzović, Zarfa (2018). *Žene u bh. institucijama marionete zakonske kvote*. Sarajevo: Fondacija CURE, str. 9

²⁹ Zakon o ravnopravnosti spolova BiH- prečišćeni tekst, *Služeni glasnik BiH*, br. 32/10

³⁰ Adilagić, R. op. cit., str. 6

³¹ Turčilo, L. op. cit., str. 58-59

³² Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2017). Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u Bosni i Hercegovini. Banja Luka, str. 59

³³ Popov Momčinović, Z. op. cit, str. 16

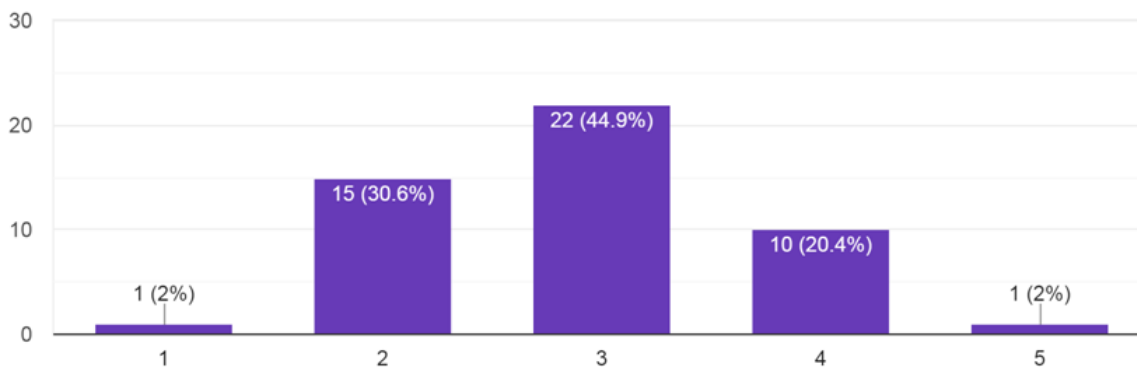
mogu podvesti pod klevetu, rodno zasnovano nasilje ili prijetnje a što je tretirano u našim krivičnim zakonima³⁴, očigledno je da je ovu oblast potrebno bolje normativno regulisati.

Ove potrebe su potvrđene i u ovom istraživanju, s obzirom da su intervjuisane novinarke ukazivale na probleme sa kojima se susreću kada je npr. riječ o pristupu informacijama i drugim oblicima sprječavanja u svom radu koji dolaze od strane različitih aktera, kako izvanmedijskih tako i unutar samih medija za koje rade. Takođe, inicijativu BH novinara i drugih aktera posebno OSCE-a (Organization for Security and Co-operation in Europe) da se napad na navinare/ke tretira kao napad na lice u obavljanju službene dužnosti su ocijenile izuzetno važnom. Problem strukture vlasništva se ogleda u činjenici da su novinarke često pod pritiskom određene uređivačke politike, odnosno ako su same urednice ili je uređivačka politika relativno zadovoljavajuća od strane menadžerskih struktura. Ovo je inače generalan problem koji stvara nepoovoljan okvir za rad u medijima. Prema riječima jedne intervjuisane novinarke:

Problem je što su mahom vlasnici medija u BiH ljudi koji uz medije imaju još neki biznis i mediji im služe da zaštite taj biznis, i to su privatni. Ako su javni mediji, oni su mediji u vlasništvu šačice najmoćnijih ljudi u političkoj partiji koja obnaša vlast na tom nivou vlasti u čijem vlasništvu je medij. I tu je kraj priče.

Kada je riječ o opštem zakonskom okviru u segmentu zaštite prava i sloboda novinarki, u samom anketnom istraživanju su dobijeni prilično ambivalentni odgovori (grafikon 3).

Grafikon 3: Stavovi medijskih uposlenica i saradnica o Zakonima u BiH iz oblasti prava i sloboda novinarki

Ujedno je prepoznata potreba za boljim provođenjem i unapređenjem postojećih Zakona i usvajanjem novih. Distribucija odgovora na navedena pitanje ukazuje da novinarke prepoznaju kao bitnije provođenje postojećih zakona, u nešto manjoj mjeri njihovo unaprjeđenje a najmanje su bile afirmativne kada je riječ o usvajanju novih zakona (tabela 2).

³⁴ One World Platform, Association for Progressive Communications, *Zaustaviti nasilje. Ženska prava i sigurnost na internetu*, 2015, str. 25

Tabela 2: Stavovi novinarki o zakonskom okviru iz oblasti njihovih prava i sloboda

	Nimalo	Slabo	Djelimično	Doprinijelo bi	Izrazito bi doprinijelo
Provođenje postojećih Zakona	0%	2%	6,3%	33,3%	56,3%
Unaprjeđenje Zakona	2%	2%	16,3%	28,6%	51%
Usvajanje novih zakona	4,1%	6,1%	16,3%	32,7%	40,8%

Tokom intervjuja novinarka su se najčešće referirale na Zakon o radu kada je riječ o zaštiti njihovih prava što ukazuje da ne postoji dovoljno razvijena svijest kada je riječ o zakonskoj regulativi koja se direktno tiče ravnopravnosti polova, a što je potvrđeno i u anketnom istraživanju: 22,4% ispitanica je navelo da ne zna da li postoje zakoni u BiH koji doprinose zaštiti prava i sloboda novinarki, a 24,5% da ne postoje. Prema riječima jedne intervjuisane novinarka:

Posebne zakonske regulative izuzev zakona o radu nemate, nemate nigdje izdvojena prava.

Tokom razgovora najčešće su ukazivale na kršenja tzv. radnih prava, iako upravo Zakon o ravnopravnosti polova u članu 13 precizno definiše i zabranjuje diskriminaciju po osnovu pola u radu i radnim odnosima. Na osnovu dubinskih intervjuja se može primijetiti da je više nego često kršenje odredbi ovog člana Zakona, posebno onemogućavanje napredovanja na poslu pod jednakim uslovima, onemogućavanje jednakih uslova za osposobljavanje i usavršavanje, različit tretman zbog porođaja ili trudnoće ili korištenje prava na porodiljsko odsustvo, organizovanje posla, podjela zadataka odnosno određivanja uslova rada tako da se na osnovu pola ili bračnog statusa dodjeljuje nepovoljniji status i sl.

Može se s izvjesnom sigurnošću reći da su intervjuisane novinarka upravo zbog čestog kršenja radnih prava i uopšte generalne ekonomske nesigurnosti koja je prisutna ne samo u novinarstvu već i u drugim sferama najviše i naglašavale ovaj segment. U takvim okolnostima poštovanje radnih prava je više izuzetak nego pravilo. Prema riječima jedne urednice:

Mi se jako ponosimo sa nekoliko krajnje bizarnih stvari, za normalan svijet bizarnih stvari. Ja vrlo često ističem da smo novinska kuća koja uposlenicima daje kompletan ugovor o radu, platnu listu i poštuje sve te obaveze, poštuje godišnje odmore, plaćamo doprinose, poreze, zdravstveno, PIO...

Novinarke su, kao što je istaknuto kada je riječ o njihovom položaju, naglašavale i primjere seksualnog uznemiravanja, mada je više provejavao stav da se radi o kulturološkim matricama koje su prisutne u društvu kada je riječ o odnosima među polovima i nisu se referirale na konkretne zakone koji uređuju ovu oblast. S izvjesnom dozom opreza može se ustanoviti da su novinarka dijelom svjesne da se patrijarhalni obrasci koji su duboko ukorijenjeni u društvu teško mogu suzbiti normativnim aktima:

Zakonski okvir treba unaprijediti na svaki mogući način ali bojim se da neke stvari koje se pojavljuju u našoj zajednici nemaju čak veze sa zakonima već sa mentalitetom, sa razumijevanjem prava, sa poštovanjem prema ženama.

Ova nedovoljna osviještenost je povezana sa činjenicom da se u Bosni i Hercegovini donose određene strategije i definišu mehanizmi ali da oni ne rezultiraju stvarnim društvenim promjenama. Iako je BiH npr. potpisala i ratifikovala Istanbulsku konvenciju, na osnovu čega je i izrađena i strategija za njeno sprovođenje a koja uključuje i medije s obzirom da je bazirana na principima interdisciplinarnog i koordinisanog pristupa prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama³⁵, ne postoje pouzdane informacije o njenom sprovođenju niti je javnost dovoljno upoznata i uključena u to. Isti problem je prisutan kada je riječ o *Gender akcionim planovima* na različitim nivoima a koji takođe po pravilu uključuje medije kao transverzalnu oblast, odnosno područje koje se prožima sa drugim oblastima i postaje na taj način njihov inegralni dio³⁶. U takvom jednom začaranom krugu u kojem je zakonska regulativna djelimično zadovoljavajuća ali se selektivno sprovodi, i realnih uslova u kojima novinarke žive i rade obavljajući sve veći broj novinarskih zadataka u ekonomski sve nesigurnijem okruženju, i sami stavovi ne mogu biti u potpunosti koherentni. Jedna intervjuisana novinarka je tako ukazala da je riječ o svojevrsnom paradoksu:

Očekuje se od medija da educiraju javnost o pravima a često ni sami novinari i novinarke ne poznaju svoja i uopšte ljudska prava dovoljno...

Jedno od pitanja koje je adresirano tiče se internih pravilnika u medijima s obzirom da je u nekim sektorima (npr. sudstvu, obrazovanju) prepoznato kao potreba da se ovo pitanje bolje uredi uspostavljanjem internih procedura i unaprjeđenja svijesti kada je riječ o seksualnom i rodno zasnovanom uznemiravanju³⁷. Kada je riječ o medijima, 30,6% ispitanica je navelo da postoje interni pravilnici koji omogućavaju zaštitu novinarke, 42,9% da ne postoje, a 28,6% je navelo da ne zna. No tokom dubinskih intervjuja, novinarke su se zapravo referirale na pravilnike koji se tiču prava svih zaposlenih i na novinarske kodekse (npr. Kodeks za štampu i online medije) a ne na interne procedure koje se tiču njihovog položaja kao žena u medijima.

³⁵ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (2016). *Okvirna strategija za provedbu konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2015-2018*, str. 7

³⁶ A. Džihana, op. cit., str. 9

³⁷ Npr. Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (2015). *Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini*, dostupno na: https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/docservlet?p_id_doc=31014 (17.12.2018.)

5. ULOGA INSTITUCIJA U ZAŠTITI PRAVA I SLOBODA NOVINARKI

5.1. Policija

Uposlenice i saradnice u medijima smatraju da policija ne radi dovoljno na zaštiti prava i sloboda novinarki. Prosječna ocjena kojom su ispitanice ocijenile rad policije na skali od 1 (veoma loše) do 5 (veoma dobro)³⁸ je 2,3. Većina ispitanica (61,2%) ocjenjuje rad policije u ovom segmentu lošim ili vrlo lošim, a samo 12,2% dobrim ili veoma dobrim. Indikativan je i podatak da se od 12 ispitanica koje su se obratile nekome zbog kršenja njihovih prava i sloboda samo jedna navela policiju kao instituciju od koje je zatražila pomoć. Intervjui s novinarkama otkrivaju da ni one koje su doživjele fizički napad ili prijetnju nisu zadovoljne reakcijom policije.

Kad sam dobijala prijeteća pisma odnijela sam policiji, ali policija nije razriješila tu priču. Oni su poslali tužilaštvu da je NN lice. Sjećam se kad sam došla u policijsku stanicu rekli su: 'Ovo ćemo otkriti. Zašto ćemo otkriti? Zato što se može identificirati čak i ako baci mobitel. Možemo da ga nađemo preko kartice'. Sve je bilo nađeno međutim ništa se oko toga nije uradilo.

Novinarka: Dešavalo se da mi prijete da će raznijeti TV studio... Ali ja znam da od tog nema ništa.

Intervjuerka: Kako znate?

Novinarka: Pa, to se često dešava, ljudi prijete.

Intervjuerka: Jeste li to prijavili nekome?

Novinarka: Nisam. Kome? Kad su me bivši borci napali na protestu, policajci su bili u blizini. Niko nije reagovao, sama sam morala da se branim...

Ovaj odgovor ilustrativan je i zbog toga što ukazuje kako se prijetnje novinarkama percipiraju kao sastavni dio novinarskog posla. Nepovjerenje u efikasnost rada policije je među glavnim razlozima što mnogi oblici ugrožavanja prava i sloboda novinarki ostaju neprijavljeni.

...nemaju neka konkretna rješenja (policija op.a), ali stanu iza novinara.

Iz ovog primjera iz Banjaluke, napada na novinara BN-a, rekla bih da se trude, ali da nisu toliko efikasni. Ako se prijavi policiji, oni se trude.

Posebno obeshrabruju pojedini slučajevi u kojima određeni policijski službenici ne samo da ne reaguju na verbalne uvrede i fizičke prijetnje novinarkama nego se čak i pridružuju zlostavljanju.

Među njima koji su me napali u tržnom centru bio je i radnik MUP-a. Kad su oni (u policiji i tužilaštvu op.a.) u stanju reći „nisi vidjela, nije se dogodilo“ tada sam shvatila dokle oni mogu ići, jer znaju unaprijed da su amnestirani, ništa im se neće dogoditi... I šta sam sve preživjela, i djeca koliko su strahovitu težinu ponijeli...Dvije godine ni u policiji ni u tužilaštvu nisu uopće reagirali ni na prijetnje smrću koje sam dobila... Kažem ja 'pogledajte vi video snimak'. Jedan (policajac op.a.) kaže 'ne, ne treba'. A drugi, uvijek ima neko unutra, kaže policajac iznutra 'džaba, na snimku se ne vidi ne čuje šta se govori. Vi govorite a oni su odmah došli, prvo što uradimo kad smo mi u pitanju mi snimku odmah izbrišemo'. Taj policajac koji me nazvao 'kučko' dvije godine kasnije kaže da nije taj dan radila kamera.

³⁸ Ocjene na skali: 1 veoma loše; 2 loše; 3 ni dobro ni loše; 4 dobro; 5 veoma dobro

Prvo što sam vidjela kad sam digla glavu vidim kameru. U policiji kad sam bila oni su meni prijetili, skakali jedan po jedan ovako, da vidim koja je to došla da to prijavljuje... kad sam krenula gore na kat gdje je jedan koji me je trebao primiti, čula sam tog policajca... (ime i prezime op.a.) koji je rekao 'di je ona, majku joj j..., daj mi sliku, gdje radi, daj mi nešto'. Ja se vratim, kažem ime i 'izvolite'. On meni 'gubi se gore, ne govorim tebi'... Kažem mu 'snima se', a on meni 'snimaj, kučko'. I ja sam otišla uz stepenice, ali nije htio primiti moju prijavu, a ni prijavu za ovog kolegu koji me nazvao kučkom.

Bez obzira koliko ovakvi slučajevi bili rijetki i što namjera ove studije nikako nije predstaviti ih kao reprezentativne primjere ponašanja policijskih službenika prema novinarkama, oni se ne smiju prešućivati niti tolerisati jer su u demokratskim društvima ovakve anomalije neprihvatljive i u najmanjoj mjeri. Vrijeđanje i prijetnje novinarkama od uposlenika institucije koja bi ih trebala štiti drastičan je oblik zloupotrebe službenog položaja.

5.2. Tužilaštva i sudovi

Tužilaštva na različitim nivoima, prema ocjeni medijskih uposlenica i radnica, loše rade svoj posao kada je riječ o zaštiti prava i sloboda novinarki. Prosječna ocjena njihovog rada je 1,9. Više od 3/4 ispitanica ocijenilo je rad ove institucije lošim ili izrazito lošim, a dobrim samo 2,1%. Prosječna ocjena rada sudova na raznim nivoima je, takođe, loša (2). Simptomatičan je i podatak da se vrlo mali broj novinarki koje se iskusile neki oblik ugrožavanja njihovih prava odluči obratiti za pomoć tužilaštvu ili sudu. Konkretno, od 31,3% ispitanica koje su se izjasnile da su bile izložene nekom obliku kršenja njihovih prava samo 13,3% obratilo se za pomoć tužilaštvu ili sudu. Glavni razlozi za to su nepovjerenje u bh. pravosudni sistem, kao i dugotrajnost sudskih postupaka.

Deset godina je trajao proces pred sudom u Sarajevu zbog upada u redakciju (naziv medija op.a.) Deset godina poslije napada sudija nam je ujutru u deset do devet poslao pismo sav sretan što je istekao zakonski rok da se taj proces nastavi. Znači deset godina je trajalo! Nisu imali snage da osude... (ime i prezime op.a.) što je s pištoljima upao, maltretirao jednu redakciju, a onda k'o fol vjerovatno u dogovoru sa nekima od njih ostavio plastične pištolje pa su oni pravili viceve od svega toga. Ali i da je plastičnim pištoljima, dva i po, tri sata je to trajalo, odkud mu pravo, sa svojim siledžijama da to radi? Znači, bio je u pitanju vrlo konkretan čin, pa su deset godina razvlačili proces. Dok nije zastario. Ovdje jednostavno vlast ne želi da kažnjava svoje kriminalce šta god oni činili.

Policija, tužilaštvo i sudovi su neefikasni kada je u pitanju rješavanje slučajeva napada na novinare i često su pod uticajem raznih političkih ili ekonomskih centara moći.

Novinarke koje su prijavljivale prijetnje i napade na njih policiji i tužilaštvu razočarane su sporim procesuiranjem, odnosno za njih nepovoljnim ishodom sudskih procesa³⁹. Pojedine novinarke su, osim višegodišnjih čekanja na procesuiranje njihovih slučajeva, doživjele

³⁹ Liniji za pomoć novinarima Udruženja/udruga BH novinari u 2018. prijavljeno je ukupno 56 slučajeva o medijskim slobodama i kršenju prava novinara. Od toga su u 18 slučajeva (32,1%) navedena imena novinarki kao individua ili članica novinarskih ekipa koje su prijavile slučaj. U još šest slučajeva (10,7%) prijave se odnose na redakciju ili klub novinara u cjelini, pa je vrlo moguće da su u te slučajeve, takođe, uključene i žene. Osim toga, u još dva slučaja koja se odnose se na ekipu, odnosno medij nije naveden pol osoba. Vrlo mali broj novinarki odluči se pokrenuti sudski postupak zbog kršenja njihovih prava i sloboda.

uvrede od zaposlenih u ovoj instituciji zbog upita o toku istih. Osim toga, kako objašnjavaju sagovornice, tužilaštva i sudovi nemaju dovoljno senzibiliteta za novinarke koje se su suočavaju s raznim pritiscima u svom poslu uključujući i tužbe za klevete.

5.3. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH

Čak 3/4 ispitanica smatra da Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH ne doprinosi zaštiti novinarskih prava. Konkretnije, 75,5% ispitanica rad Ministarstva u ovom segmentu ocjenjuje lošim ili izraziti lošim. Prosječna ocjena tog rada je 1,9 (loše). Novinarke su stava da ova institucija nije zainteresovana za njihova prava, da se ne želi uključivati u poboljšanje njihovog položaja, niti oglašavati u slučajevima napada na novinarke.

Zamislite koliko bi značio javni nastup ministrice za ljudska prava i izbjeglice Samihe Borovac da kaže kako je kao žena dužna da se založi za žene i da je neprihvatljivo napadati novinarke...Udruženja žrtava su na neki način već pokrivena, migranti itd. Ali, trebate biti senzibilni i prepoznati da neki ljudi nemaju apsolutno nikakvu zaštitu. Vi ste potpuno na leđima kad se odlučite baviti ovim poslom.

5.4. Agencija za ravnopravnost spolova BiH

Agencija za ravnopravnost spolova u BiH (AzRS) koja djeluje pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH i entitetski gender centri su, kako piše na zvaničnoj web stranici ove institucije, pokretači aktivnosti i ključni subjekti u realizaciji i monitoringu procesa postizanja ravnopravnosti spolova u BiH. „Ova tri institucionalna mehanizma za ravnopravnost spolova su odlučujuća poluga u pokretanju i provođenju aktivnosti iz oblasti ravnopravnosti spolova. Oni imaju istaknuto mjesto s obzirom na aktivnosti, projekte i mjere koje su poduzimali i poduzimaju na jačanju i održivosti institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova, kao i iniciranju uspostavljanja takvih mehanizama na lokalnom nivou⁴⁰“. U praksi se, međutim, rezultati takvog djelovanja ne primjećuju- mišljenje je novinarki. Rad ove Agencije u segmentu zaštite prava novinarki ispitanice ocjenjuju „ni dobrim ni lošim“ (2,9). Iz intervjuja je evidentno da novinarke smatraju da Agencija ne provodi konkretne aktivnosti na poboljšanju položaja žena uopšte, pa tako ni novinarki, niti su razvijeni mehanizmi prevencije napada i zaštite njihovih prava i sloboda. Samo 12,2% ispitanica rad Agencije ocjenjuje dobrim, dok je onih koje taj rad smatraju lošim ili izrazito lošim 59,2%. Dok su nekim novinarkama nadležnosti i uloga Agencije nepoznanica, kao i mehanizmi koji su uspostavljeni u cilju postizanja ravnopravnosti spolova u BiH, većina novinarki stava je da je uloga Agencije, kao i gender centara, deklarativna, te da žene čija prava su ugrožena, pa tako ni novinarke, nemaju institucionalnu podršku. AzRS je u skladu sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH i Rezolucijom 1751 (2010) Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope „Suzbijanje seksističkih stereotipa u medijima“ 2017. izdala Preporuku u vezi rodni stereotipa i seksističkih stavova i jezika u medijima u BiH⁴¹.

5.5. Entitetski gender centri

Budući da su gender centri ključne institucije na entitetskom nivou koje bi trebale zagovarati, unaprjeđivati i štititi ravnopravnost spolova, očekivati je da one reaguju na svaki slučaj

⁴⁰ <https://arsbih.gov.ba/oblasti/institucionalni-mehanizmi-za-ravnopravnost-spolova/> (28.1.2019.)

⁴¹ Preporuka je dostupna na <https://arsbih.gov.ba/preporuka-medijima/> (2.2.2019.)

ugrožavanja prava i sloboda novinarki, kao i da budu saveznik u poboljšanju položaja novinarki u BiH. Međutim, ni ova institucija ne uživa veliko povjerenje novinarki. Prosječna ocjena kojom su ispitanice ocijenile njihov rad je 2,9 što znači „ni dobro ni loše“. Iako je ta ocjena nešto bolja u odnosu na ocjenu rada policije, tužilaštva i sudova, daleko je od poželjne. Samo 10,2% ispitanica smatra da entitetski gender centri dobro rade svoj posao na zaštiti prava i sloboda novinarki. Nasuprot njima, čak 57,2% smatra njihov rad lošim ili izrazito lošim. Ovakva percepcija gender centara među novinarkama ne iznenađuje s obzirom na njihovo nereagovanje na slučajeve napada na novinarke u BiH što ilustruju sljedeći odgovori:

Za toliko puno vremena postojanja Agencije za ravnopravnost spolova i gender centara pri entitetima ja nisam čula ni za jedan slučaj gdje su one održale press konferenciju i prezentirale neke statističke podatke ili istraživanje o tome šta su uradili na zaštiti prava žena generalno. Tako da te stvari zaista treba od početka raditi.

Rad gender centara ocijenjujem jedinicom. Nikada se ne oglašavaju po pitanju napada na novinarke.

Gender centri nemaju apsolutno nikakvu ulogu. Promašena investicija.

5.6. Institucija ombudsmena za ljudska prava u BiH

Iako rezultati kvantitativnog dijela ispitivanja pokazuju da novinarke nisu zadovoljne ni angažmanom institucije ombudsmena za ljudska prava u BiH u segmentu zaštite novinarskih prava, nalazi kvalitativnog dijela ispitivanja pokazuju da bi se novinarke ipak prije obratile ovoj nego mnogim drugim institucijama. Rad ombudsmena na sprječavanju ugrožavanja prava i sloboda novinarki ispitanice su ocijenile prosječnom ocjenom 2,4 što je nešto viša ocjena u odnosu na ocjenu rada tužilaštava, policije i Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, ali je niža od dobre ocjene. U intervjuima novinarke su više puta spominjale ombudsmena za ljudska prava kao instituciju kojoj bi se obratile u slučajevima kršenja njihovih radnih prava. Vjeruju da bi ombudsmen reagovao prije nego mnoge druge institucije u ovoj državi.

Novinar mora znati da se zaštititi. U slučaju prijetnji ja bih odmah reagovala. Zavisno o čemu se radi, prijavila bih urednici, ombudsmenima, ako ima osnova i Tužilaštvu...

Znam ako mi se desi nešto baš drastično šta mogu uraditi- da mogu ići u udruženje novinara, ombudsmenu, znači poznajem taj dio.

Kad je ombudsmen u pitanju, kada bi se neko žalio, on bi možda reagovao.

Neke sagovornice sa dugogodišnjim novinarskim iskustvom ukazale su na potrebu ponovnog uvođenja funkcije (zamjenika) ombudsmena za medije. Naime, u Federaciji BiH je 1999.-2010. u okviru institucije ombudsmena djelovao i zamjenik ombudsmena za medije koji je imao dvije funkcije. Jedna je bila zaštita medijskih sloboda uključujući i zaštitu javnosti od medijskih zloupotreba, a druga primjena Zakona FBiH o slobodi pristupa informacijama, te pružanje pravne pomoći novinarima i građanima da ostvare pravo na pristup informacijama

pod kontrolom javnih vlasti⁴². Ukidanjem institucije ombudsmena FBiH 2010. ukinuto je i radno mjesto ombudsmena za medije.

Velika greška u sistemu koja je nastala ukidanjem ombudsmena za medije sada pokazuje u punom smislu svoje posljedice... Pomenuli smo i ombudsmena za ljudska prava i moram da istaknem jaku značajnu ulogu koju ima pojedinac ili pojedinka. Jasminka Džumhur- to je jedan potpuno drugi svijet na koji je način ta žena ponijela zastavu, isprsilala se i uspjela da sačuva dignitet institucije, ukazala na određene stvari itd.

Dobro bi bilo da imamo ombudsmena za medije zato što je medijsko djelovanje vrlo specifično u svojoj suštini i ima neke drugačije zahtjeve prema javnosti u odnosu na neke druge profesije. Prije svega zbog Zakona o slobodi pristupa informacijama, zbog otvorenosti institucija i generalno zbog prava. Mi smo u situaciji da npr., banalizujem, policija ne razumije prava novinara kada su u pitanju neki javni skupovi, sekretari i sekretarke u državnim institucijama se prema novinarima ponašaju, upotrijebiću grube riječi, kao buldozi koji štite te ljude u politici od napada novinara. A zapravo novinari samo rade svoj posao. I zato bi svi u javnim institucijama trebali biti educirani ili barem senzibilizirani na potrebe novinare, jer... ta cijela struktura između novinara i predstavnika javnosti i ministra na dva različita kraja zapravo ne razumije taj odnos i da oni svi tu grade nekakvu vlastitu važnost pokušavajući da zaštite svog „šefa“ od tamo nekog novinara koji samo provocira i zapitkuje. I to više nije pitanje Zakona nego pitanje razumijevanja odnosa u društvu.

Primarna zadaća ombudsmena za medije je promocija novinarstva zasnovanog na visokim novinarskim standardima, redovna provjera novinarske prakse, zaštita novinarskih sloboda, reagovanje na žalbe građana koje se odnose na rad medija, te davanje preporuka u konkretnim slučajevima žalbi⁴³.

5.7. Međunarodne organizacije

Ni međunarodne organizacije ne uživaju veliki ugled među novinarkama. Naime, njihov rad u segmentu zaštite prava i sloboda novinarki ispitanice su ocijenile prosječnom ocjenom 2,7 što je najbliže ocjeni 3 koja znači „ni dobro ni loše“. Iako je udio ispitanica koje njihov rad smatraju lošim ili veoma lošim (47,9%) gotovo duplo veći nego onih koje ga smatraju dobrim ili veoma dobrim (25%), ipak je značajan i udio onih koji taj rad ocjenjuju pozitivnim. Bar u poređenju s udjelima ispitanica koje imaju pozitivno mišljenje o radu javnih institucija u BiH, naročito tužilaštava. Nekoliko ispitanica su u intervjuima spomenule OSCE kao organizaciju kojoj su se obraćale ili bi joj se obratile u slučajevima ugrožavanja njihovih prava i sloboda. Većina ispitanica vjeruje da su međunarodne organizacije u BiH senzibilnije u slučajevima kršenja novinarskih prava i sloboda nego domaće institucije:

...Ako već ne uspiješ kod nas, kod naših institucija, onda ideš kod međunarodnih organizacija i vjerujem da bi one tada reagovale.

Njihov rad ocjenjujem četvorkom. Moj generalni stav je da više ta udruženja, nevladin sektor i međunarodne organizacije štite naša prava nego institucije kojima je to faktički dužnost. To je trojka, to je neka osrednjost, nije da ne rade, ali nije to dovoljno.

⁴² Opširnije na <https://analiziraj.ba/2017/01/10/zasto-je-u-bih-potreban-ombudsmen-za-medije/> (27.1.2019.)

⁴³ <https://analiziraj.ba/2017/01/10/zasto-je-u-bih-potreban-ombudsmen-za-medije/> (27.1.2019.)

Nedvojbena zaključak koji proizila i iz kvantitativnog i iz kvalitativnog ispitivanja je nizak nivo povjerenja u institucije što je vrlo zabrinjavajuće. Institucije bi trebale obavljati ključnu funkciju u sistemskoj zaštiti prava i sloboda novinarki. Bez obzira na entuzijazam, hrabrost i upornost pojedinaca/ki koji se aktivno zalažu za bolji položaj novinarki u BiH kao i za demokratizaciju bh. društva, dugoročni rezultati ne mogu se postići bez šire podrške javnosti i kvalitetnih institucionalnih rješenja. Deklarativna podrška nije dovoljna. Neophodni su djelotvorni mehanizmi i aktivan angažman institucija koje će reagovati mnogo brže i adekvatnije u skladu s postojećim normativnim aktima. To je jedini način da se kreira pogodan ambijent za rad novinara/ki i pošalje jasna poruka da bilo koja vrsta nasilja nad njima nije prihvatljiva. Posebno je neprihvatljiv svaki slučaj vrijeđenja ili prijetnji novinarkama od predstavnika institucija što, nažalost, nisu tako rijetki primjeri da bi se mogli nazvati izuzecima. Takva ponašanja predstavnika javnih institucija ili ustanova nespojiva su s evropskim vrijednostima koje zagovaraju predstavnici zakonodavne, izvršne i sudske vlasti u ovoj državi.

Tabela 3: Novinarske ocjene rada domaćih institucija i međunarodnih organizacija u BiH

	1 veoma loše (%)	2 loše (%)	3 ni dobro ni loše (%)	4 dobro %	5 veoma dobro %	prosječna ocjena
Agencija za ravnopravnost spolova BiH	18,4	40,8	28,6	12,2	0	2,9
Entitetski gender centri	22,4	34,7	32,7	10,2	0	2,9
Međunarodne organizacije	10,4	37,5	27,1	22,9	2,1	2,7
Ombudsmen za ljudska prava	16,3	34,7	42,9	6,1	0	2,4
Policija	20,4	40,8	26,5	10,2	2	2,3
Sudovi	30,6	40,8	26,5	2	0	2,0
Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH	34,7	40,8	22,4	2	0	1,9
Tužilaštva	29,2	47,9	20,8	2,1	0	1,9

6. PERCEPCIJA MEDIJSKIH UPOSLENICA I SARADNICA O POLOŽAJU NOVINARKI I SOLIDARNOST U STRUCI

6.1. Percepcija žene u novinarstvu

Prosječna ocjena kojom su ispitanice ocijenile položaj novinarki u medijima u BiH je 2,5. Više od polovine ispitanica (53,1%) ocjenjuje položaj novinarki „ni dobrim ni lošim“, visokih 44,9% lošim ili veoma lošim, a samo 2% veoma dobrim. Većina ispitanica smatra da se novinarstvom sve više bave žene. Međutim, kad je riječ o ključnim pozicijama u medijima, na njih su, smatraju novinarku, ipak raspoređeni muškarci. Zato se često osjećaju diskriminiranim samo zato što su žene. Naprimjer, uskraćivana im je prilika da razgovaraju sa važnijim sagovornicima, a kao najveći izazov u ovom poslu vide nedefinisano radno vrijeme, pri čemu je novinarkama ponekad teško da usklade svoj privatni sa poslovnim životom. Neke su komentarisale da ih urednici/ce ili direktori/ce uglavnom razumiju i podržavaju, ali da je takvo ponašanje više rezultat dobre volje nadređenih nego uređenosti položaja novinarki internim pravilnicima. Uskraćivanje prava na porodiljsko odsustvo, te diskriminacija majki neki su od problema s kojima su se suočavale naše sagovornice. Evo nekih komentara o izazovima na koje nailaze:

Sve je veći broj žena u novinarstvu nekako traje taj trend. Vezan je prije svega za rat i ratna zbivanja u BiH. Nisam se bavila posebno naučnim istraživanjima zašto je tako, zašto se muškarci odlučuju za druge poslove a žene za novinarstvo.

Muški pol inače lakše dolazi do posla, jer ne rađaju, dok sa druge strane žene imaju svoje mišljenje i teže su podložne pritiscima.

Problem u našem društvu leži u tome što se žena, pogotovo novinarka posmatra iz ugla da li je lijepa ili ružna, koje je dužina njena suknja i slično, na taj način niko nikada nije komentarisao muškarce. Društvo će uvijek prije izraziti mišljenje o ženi nego o muškarcu. Recimo ja sam imala situacija puno puta na teren kad odem, da neki sagovornici uopšte sa mnom ne žele pričati jer sam žensko i onda moram sa vozačem da pričam ili sa fotoreporterom da oni tom sagovorniku pridu i da pričaju s njim. Dešavalo mi se da urednik izabere muškog kolegu a ne mene ili kolegicu kada treba raditi intervju s nekim bahatim političarim.

(...) sve o novinarstvu u Bosni i Hercegovini govori podatak da je danas mnogo više žena negoli muškaraca. Dok je novinarstvo bilo iole isplativa profesija na ovim prostorima, sve su funkcije i pozicije držali muškarci.

Stanje u medijima za žene je katastrofalno loše zato što su male plate, to je puno posla, neuvažavanje, nepostojanje određenog radnog vremena, nepostojanje vikenda, neuspunjavanja zakonskih obaveza od strane vlasnika ili urednika... Lošiji je u tom smislu da kad dolazite da tražite posao pitaju vas hoćete li radati, nemate pravo na zakonom predviđeno porodiljsko...

Analiza odgovora intervjuisanih medijskih uposlenica i saradnica otkriva kako i pojedine novinarku smatraju da muškarci u cjelini imaju bolje leaderske kompetencije nego žene. Drugim riječima, provejava stav da su za uspješnu organizaciju posla korisnije tzv. „muževne“ karakteristike kao što su kompetitivnost, te fokusiranost na zadatke i ostvarivanje poslovnih ciljeva nasuprot tzv. „ženstvenim“ karakteristikama kao što su saradnja i očuvanje

skladnih interpersonalnih odnosa što je jedan od ključnih kriterija po kojima je Geert Hofstede (1980) komparirao kulture. S druge strane, uspješnost žena u obavljanju zadataka nekad se povezuje s njihovim fizičkim izgledom. Pojedine novinarkе ispričale su kako im je teže raditi sa ženama nego sa muškarcima jer smatraju da su, kako to kaže sagovornica N17, „žene pakosne prema ženama“, a N15 smatra da su „muškarci bolji urednici i lideri. Žene su neodlučne, previše analiziraju, mijenjaju odluke, predomišljaju se. Ja volim više raditi s muškarcima nego sa ženama i mislim da su kompetentniji na uredničkim pozicijama nego žene.“ N19 misli „da je u novinarskom poslu lakše doći do informacija ženama nego muškarcima. Još ako žena fino izgleda, ako je lijepo upakovana i spoljašnost i unutrašnjost...“ Među ispitanicama ima i onih koji su kazale da težina posla za novinarku zavisi od toga kako se ona „postavi“ prema poslu, sagovorniku/ci, urednicima, direktoru/ci. Nijedan zaposlenik u medijima koji je odgovorio na anketni upitnik, ne smatra položaj novinarki dobrim niti veoma dobrim.

Prosječna ocjena kojom su ispitanice ocijenile upoznatost novinarki o svojim pravima je 2,8. Najveći udio ispitanica (44,9%) smatra da je znanje o tome „ni dobro ni loše“. Znatno više ih to znanje ocjenjuje lošim ili vrlo lošim (34,7%) nego onih koje ga ocjenjuju dobrim ili veoma dobrim (20,4%).

Zakoni iz oblasti medija su uglavnom dobri, smatraju novinarkе, ali su problem neadekvatni mehanizmi za njihovo provođenje.

Smatram da bi zakoni trebali efikasnije da se primjene, kako bi odgovorni za napad na novinare bili kažnjeni. Smatram da se zaštita prava i slobode novinara može unaprijediti kroz recimo primjenu etičkih profesionalnih standarda, jačanje solidarnosti, dijaloga unutar profesionalne zajednice. Mislim da BiH ima dobro zakonodavstvo i u regionu, ali problem je što se propisi često ne sprovede.

(...)znam znači zakon o radu, znam za ombudsmena da se i tu uvijek može primijeniti, ima Zakon protiv klevete da se ne smije vrijeđati i ima dosta zakona koji se mogu uzeti da se neko može odbraniti. Mislim da ima instrumenata... Mislim da su dobri zakoni ali da su sankcije nepostojeće i jako slabe...

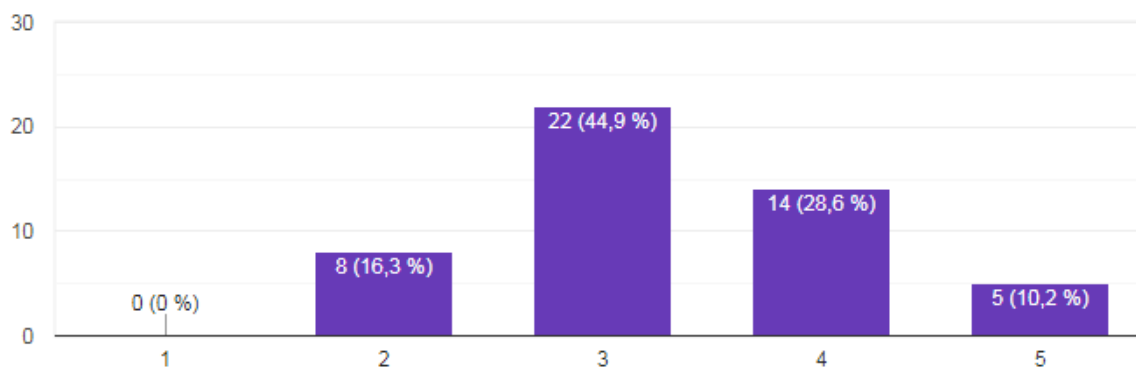
Mi imamo evropsko zakonodavstvo i arapsku primjenu zakona.... Najgori problem što oni koji treba da ih prvi svojim primjerom pokažu da ih poštuju to ne rade. Dakle kad to kažem govorim o sudovima, o pravosuđu kompletnom, o tužilaštvima i tako dalje.

Iako većina ispitanica smatra da socio-ekonomski položaj novinarki, kao ni poznavanje novinarskih prava nisu na primjerenom nivou, većina ih (53,1%) ipak nije članica ni jednog novinarskog udruženja.

6.2. Percepcija novinarki o prisustvu različitih oblika kršenja novinarskih prava

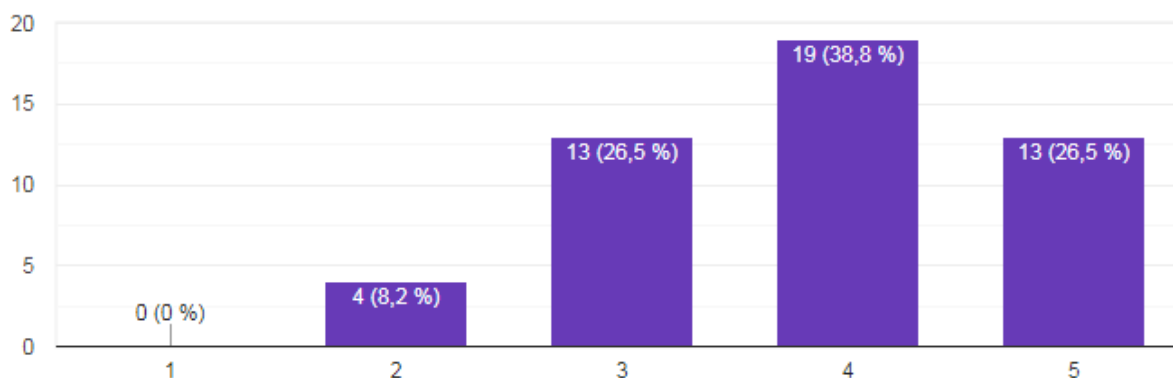
Kada je u pitanju mobing nad novinarkama, čak 83,7% ispitanica smatra da je on dijelom ili u potpunosti prisutan u bosanskohercegovačkom medijskom kontekstu.

Grafikon 4 : Procjene ispitanica o prisustvu mobinga nad novinarkama u BiH⁴⁴

Značajan udio od 38,8% novinarki smatra da su novinarke izložene političkim pritiscima, dok ih 26,5% smatra da su politički pritisci na novinarke u BiH veoma prisutni. Nijedna ispitanica ne smatra da su novinarke u BiH pošteđene mobinga, kao ni političkih pritisaka.

Grafikon 5: Procjene ispitanica o zastupljenosti političkih pritisaka na novinarke u BiH

Ovi rezultati korespondiraju sa odgovorima novinarki u dubinskim intervjuima.

Jesam imala situacija, nekih verbalnih prijetnji, političkih pritisaka, kroz ovih šest godina, jeste sigurno bilo situacija. Pogotovo u malim sredinama političari se postavljaju kao mali bogovi, kao da im niko ne može ništa.

Pritiska ima u smislu tema i sagovornika kojima se bavimo. Npr. iako je ovih dana zagađenost zraka top tema u javnosti i u drugim medijima, mi uopće ne izvještavamo o tome iako smo lokalni mediji.

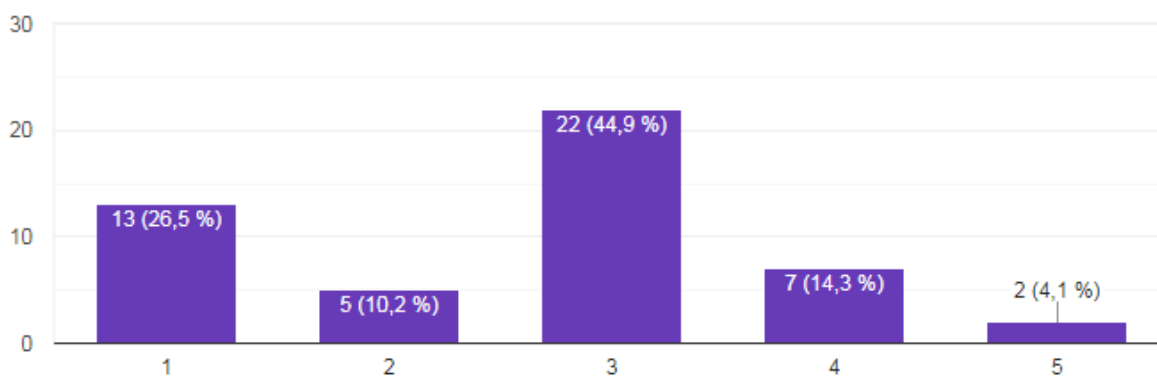
Osjećam se kao „prostitutka“. Moram da prećutim ono što svi vide jer to odgovara osnivaču.

Najčešći napadači na novinare su političari, oni često novinarima uskraćuju pravo na rad i vrijeđaju ih na osnovu nekih fizičkih karakteristika. Takođe odgovori institucija su jako spori, neefikasni i često nema osuđujućih presuda za napadače. I tako često se i stvara ta atmosfera odobravanja tih napada.

⁴⁴ Ocjene na skali: 1 nikako; 2 rijetko; 3 djelimično prisutan; 4 prisutan; 5 veoma prisutan

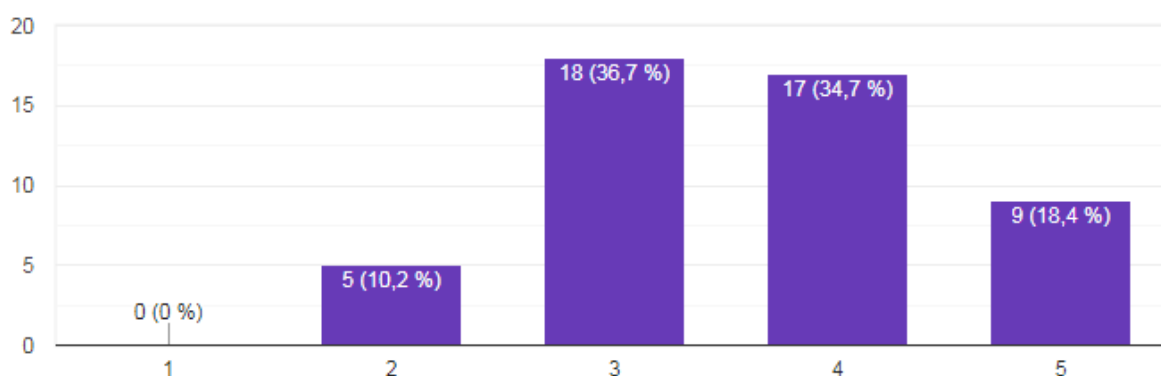
Prosječna ocjena kojom su ispitanice ocijenile nivo samocenzure u radu je 2,6. Postotak ispitanica koje smatraju da je samocenzura djelimično prisutna u njihovom radu iznosi 44,9% i znatno je veći od postotka onih koje smatraju da u njihovom radu nema autocenzure (26,5%).

Grafikon 6: Procjena nivoa samocenzure u radu

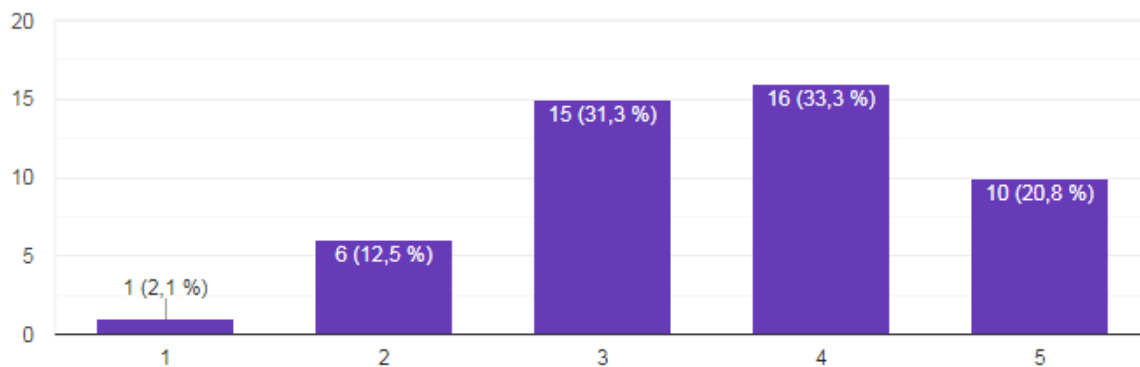

Kada su u pitanju klevetanje i verbalne prijetnje samo jedna ispitanica smatra da novinarke nisu izložene verbalnim napadima, a nijedna ne misli da novinarke nisu izložene nekom vidu klevete. Intervjuisane novinarke u dubinskim intervjuima uglavnom su bile saglasne oko toga da su i same nekada dobile verbalne prijetnje ili bile žrtve klevete. No, većina njih u tome ne vidi veliki problem prihvatajući to kao dio posla. Kada su muški ispitanici u pitanju, njihove procjene o zastupljenosti političkih pritisaka, klevetanja i verbalnih prijetnji kao načina kršenja prava novinarki, slične su procjenama koleginya.

Grafikon 7: Stavovi novinarki o prisustvu klevetanja novinarki u BiH

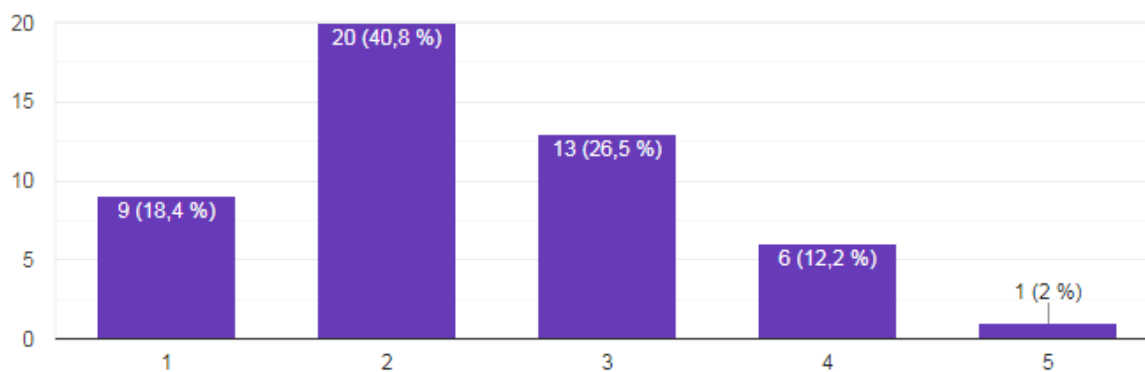

Grafikon 8: Stavovi novinarki o prisustvu verbalnih prijetnji upućenih novinarkama u BiH

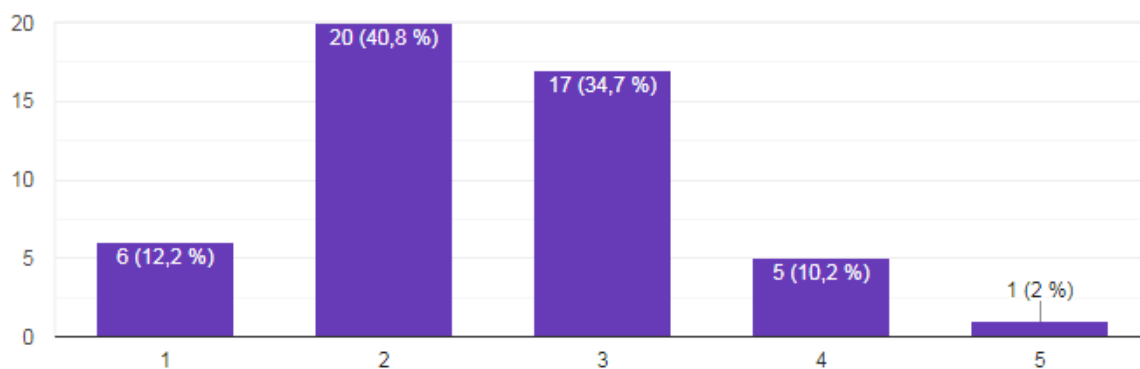

Situacija je nešto drugačija kada su u pitanju fizički napadi na novinarke ili prijetnje smrću. Prosječna ocjena kojom su ispitanice ocijenile zastupljenost prijetnji smrću upućenih novinarkama je 2,4. Iz grafikona 9 i 10 evidentno je da samo po jedna ispitanica misli da su novinarke veoma često žrtve fizičkih napada, odnosno prijetnji smrću. Slična su razmišljanja i njihovih kolega.

Grafikon 9: Mišljenje ispitanica o zastupljenosti prijetnji smrću upućenih novinarkama u bh medijima

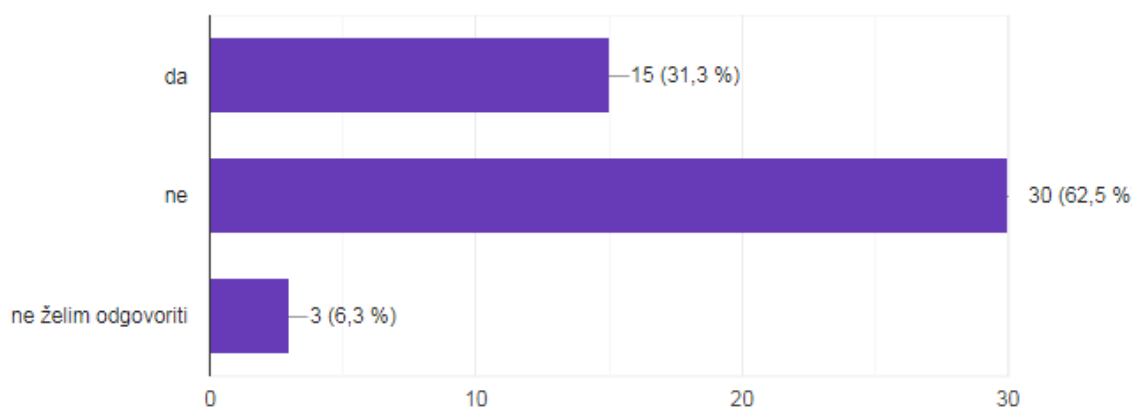

Grafikon 10 : Mišljenje ispitanica o zastupljenosti fizičkih napada na novinarke

Među ispitanicama, njih 62,5% izjasnilo se da nisu bile izložene nijednom obliku kršenja novinarskih prava, dok se 31,3% izjasnilo da su njihova prava bila ugrožena. Ispitanice koje su bile žrtve kršenja novinarskih prava navele su da su doživjele prijetnje smrću, prijetnje (bez preciznijeg objašnjenja čime), mobing, verbalne napade, govor mržnje, klevetu ili su im uskraćivane izjave.

Grafikon 11: Izloženost različitim vrstama ugrožavanja novinarskih prava i sloboda među ispitanicama

Novinarke su u dubinskim intervjuima objasnile neke od situacija u kojima su osjećale da su njihova prava ili sigurnost ugroženi.

Nedavno smo imali situaciju da su u redakciju ušli momci koji su hapšeni zbog narkotika, i napali su nas jer smatraju da je to kleveta, potom su tražili novinarku da se obračunaju s njom.

Jedan „ugledan“ sagovornik mi je stavio ruku na nogu. Reagovala sam. Nažalost, kolegice su smatrale da dramatižujem.

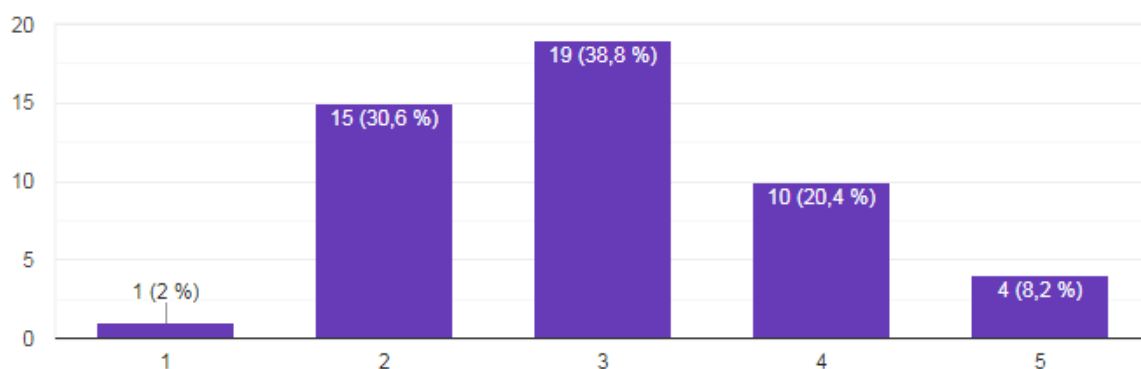
Gledaju me drugim očima, kada na općinskom vijeću snimam vijeće a često to radim, kažu mi da su vijećnici komentirali moju zadnjicu. I slične stvari se dešavaju...

Mobing, uvrede, kleveta, prijetnje smrću, bilo je mnogo komentara na račun fizičkog izgleda.

Neke sagovornice objasnile su kako položaj novinarki u poslu zavisi i od načina na koji se one „postave“ u datoj situaciji i prema sagovornicima/cama. Tako N4 kaže da položaj novinarku „*puno zavisi od karaktera same novinarku. Ako ona na to odmah reguje i pokaže da joj to ne odgovara oni se povuku.*“ A N19 opisuje jednu svoju koleginicu na sljedeći način „*Imamo ženu koja radi u marketingu. Susreće se s nekim nemoralnim ponudama i drskim ponašanjem koje dolazi od klijenata. Ali da je vidite, bilo bi vam jasno zašto.*“ Ovakvi stavovi upućuju na relativizaciju neprimjerenih ponašanja prema novinarkama. Dakle, čak je i među koleginicama prisutno mišljenje kako su nepoštovanje i uvrede novinarkama posljedica njihovog neprimjerenog stila oblačenja, komuniciranja i sl.

Samo su se neke novinarki koje su bile izložene različitim kršenjima prava i sloboda obraćale za pomoć urednicima/cama, udruženjima i organizacijama koje se bave i zaštitom prava novinara/ki (Udruženje BH novinari, povjerenica OSCE-a, Ured ombudsmena BiH), policiji, sudu i sindikalnim organizacijama. Slična situacija je i među novinarkama s kojima smo usmeno razgovarali. Prijetnje uglavnom ne prijavljuju nikome, ponekad se o cijelom slučaju konsultuju sa urednikom/com ili radnim kolegama/inicama. Razlozi za neprijavlivanje su razočaranost u pravosudni sistem, dugotrajnost sudskih postupaka, uzaludnost procesa, percepcija prijetnji u online prostoru kao „normalnog oblika komunikacije“. Prosječna ocjena kojom su novinarki procijenile spremnost da prijave prijetnje je 3.

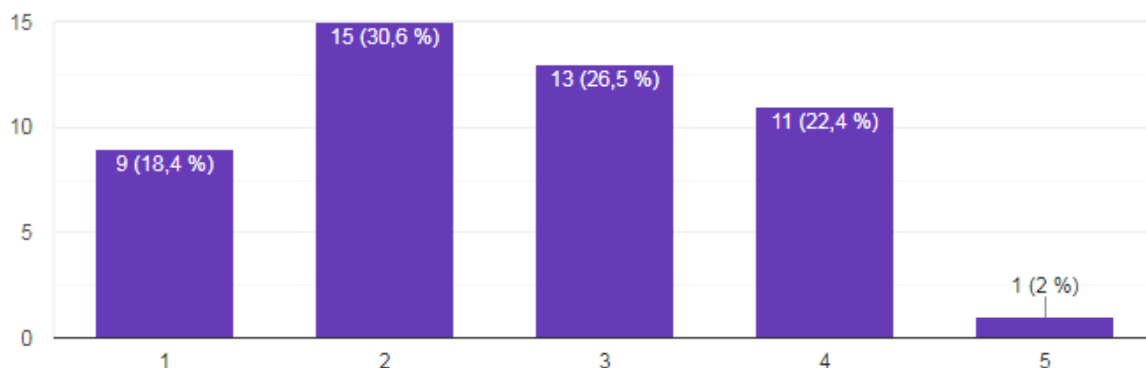
Grafikon 12: Procjena spremnosti novinarki da prijave prijetnje

6.3. Percepcija novinarki o solidarnosti unutar struke

Više od polovine ispitanica (50,9%) stava je da novinari/ke drugih medija u određenoj mjeri doprinose ugrožavanju prava novinarki.

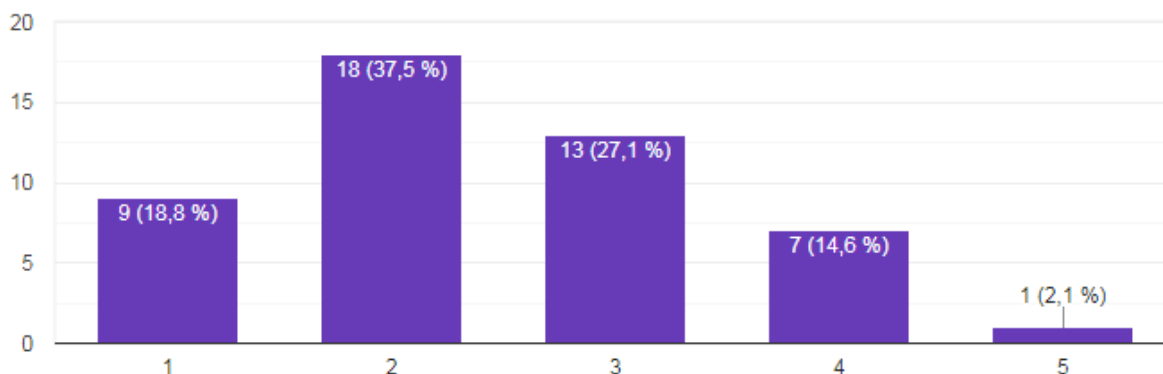
Grafikon 13: Percepcija ispitanica o tome koliko novinari/ke drugih medijskih kuća doprinose ugrožavanju prava i sloboda novinarki⁴⁵

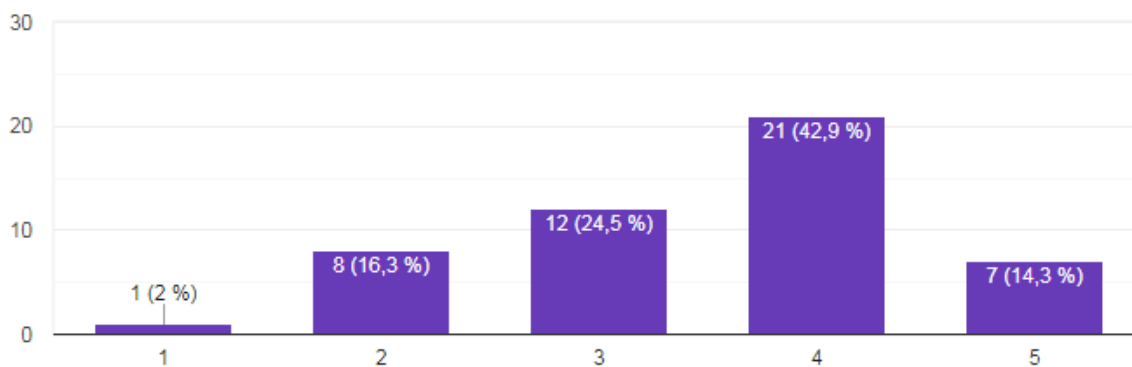
⁴⁵ Ocjene na skali: 1 nimalo; 2 slabo; 3 djelimično; 4 doprinose; 5 veoma doprinose

Prosječna ocjena kojom su novinarke ocijenile rad novinarskih udruženja na zaštiti prava i sloboda novinarki je 3,5. Znatno lošiju prosječnu ocjenu - 2,4 novinarke su dale za rad sindikata na zaštiti njihovi prava. Intervjui otkrivaju da je glavni razlog za to uvjerenje da su sindikati pod političkim utjecajem, odnosno da sindikalni predstavnici više brinu o interesima menadžmenta nego medijskih zaposlenika.

Grafikon 14: Procjena doprinosa novinarskih udruženja u zaštiti prava i sloboda novinarki

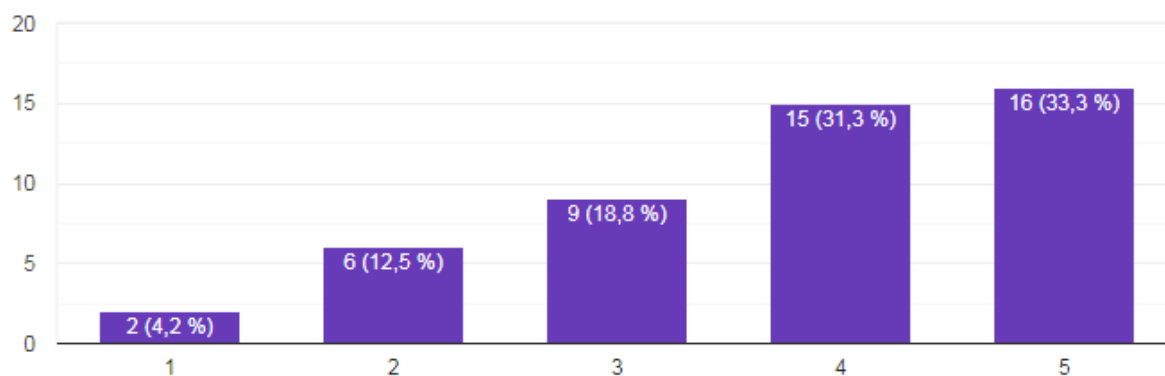

Grafikon 15: Procjena doprinosa sindikata u zaštiti prava i sloboda novinarki

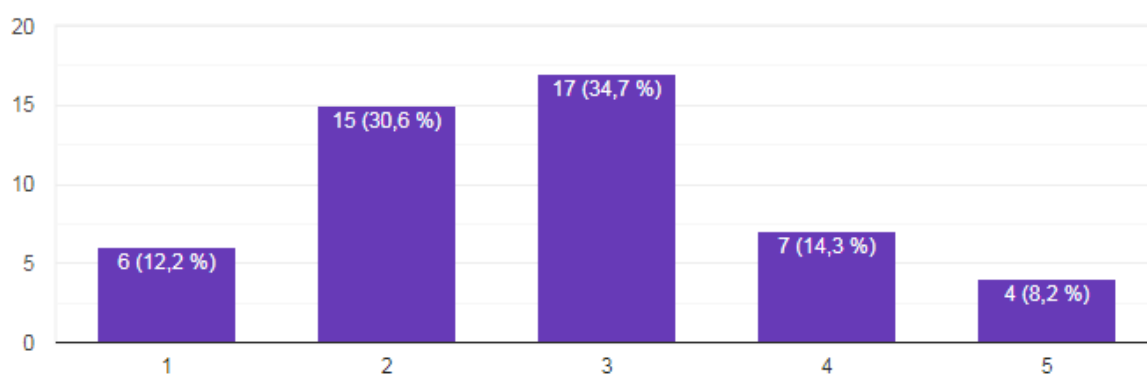

Novinarke su saradnju u okviru vlastite medijske kuće ocijenile znato višom prosječnom ocjenom (3,7) u odnosu na saradnju u okviru novinarske zajednice (2,7).

Grafikon 16: Ocjene saradnje unutar medijske kuće na zaštiti prava i sloboda novinarki

Grafikon 17: Ocjene saradnje unutar novinarske zajednice na zaštiti prava i sloboda novinarki

6.4. Zadovoljstvo poslom i mogućnost napredovanja

Novinarke su, bilo da je riječ o dubinskim intervjuima ili anketnim upitnicima, navele da rade različite poslove u svojim redakcijama. Iako neke od njih nisu zadovoljne poslom, rijetko koja bi željela biti urednica, osim ako to već nije.

Ne bih voljela biti urednica. Ne bih mogla govoriti ljudima šta i kako da rade. To mi je dosadno, volim da radim, snimam, montiram.

Ne bih bila urednica informativnog programa. Mi to zovemo listopadna pozicija. Ne bih bila ni urednica dnevnika jer si između dvije vatre, moraš balansirati između različitih političkih opcija. Ja sam jedina urednica koja je tražila povratak s uredničke na novinarsku poziciju. To je vrlo stresno zbog političkih pritisaka.

Kontaktirane uposlenice u medijima su ponekad (49,8%) ili često (24,5%) prisustvovala edukacijama o pravima i mehanizmima zaštite novinarki. Izvještaje stručnih udruženja, međunarodnih i drugih organizacija o stanju novinarskih sloboda, prava i radnog statusa ponekad ili često prati većina ispitanica. Novinarke s kojima smo obavile dubinske intervjue uglavnom nemaju vremena da se dodatno usavršavaju u svom poslu.

Podrazumijeva se da novinari sami savladavaju nove programe. Novinar koji prvi nauči neki novi program, podrazumijeva se da i ostala kolege obučí. Ne idemo na seminare za to. Sami sebe učimo...

Možemo napredovati kroz projekte, inicirati neki rad, da sam nešto predložiš, ali nam nedostaje vrijeme. Ne možeš biti mnogo ambiciozan ako te guši svakodnevni rad.

U privatnom mediju nisam imala (mogućnost napredovanja op.a.). Sada imam, ali nemam vremena da odem.

7. POLOŽAJ NOVINARKI UNUTAR REDAKCIJA

7.1. Ranija istraživanja u BiH i regiji

Osim političkih i ekonomskih pritisaka, stereotipa i predrasuda koje javnost i porodica imaju o novinarskom poslu, posebno kada su žene u pitanju, novinarke se suočavaju i s problemima unutar redakcija uključujući i interne pritiske. Dva su razloga zbog kojih smo ovo poglavlje posvetili položaju novinarki u redakcijama. Prvi je taj što su intraredakcijska interakcija i odnos prema novinarkama u medijima neistraženi. „Znamo da globalno postoji diskriminacija prema ženama u medijima, razlike u plaćama za muškarce i žene, kao i da uspostavljene radne strukture, norme i prakse daju prednost muškarcima nad ženama, ali nemamo istraživanja koja bi utvrdila u kojoj mjeri takve prakse postoje u bh. medijima“ (Džihana, 2018:21). Drugi razlog je taj što je, kako je otkriveno u dubinskim intervjuima s novinarkama, odnos uredništva prema novinarkama često presudan faktor od kojeg zavisi kako će novinarka reagovati na različite oblike ugrožavanja njenih prava: da li će ih prijaviti i kome, kako će se postaviti prema osobi ili organizaciji koja je ugrozila njen profesionalni dignitet, koje mehanizme zaštite će koristiti itd.

Media Centar Sarajevo objavio je više članaka o položaju novinarki u redakcijama u BiH, o njihovom odnosu s urednicima/cama i kolegama/icama, te problemima na koje nailaze unutar medija za koji rade. U jednom od njih problematizovan je položaj novinarki tokom perioda trudnoće i porodijskog odsustva, način na koji je njihov status regulisan u ovom periodu i radnim pravima koja ostvaruju. Pokazalao se da se najčešće krše porodijska prava onih novinarki koje su angažovane po ugovoru u djelu, a nekima koje rade po ugovoru na određeno vrijeme ti ugovori bivaju prekinuti neposredno pred odlazak na porodijsko odustvo čime ostaju bez naknade poslodavca i zdravstvene zaštite⁴⁶. Svi relevantni sagovornici koji su kontaktirani iz Media Centra radi ovog problema složili su se da je ključ za njegovo rješavanje u javnom istupanju diskriminiranih novinarki i prijavljivanju slučajeva uskraćivanja zakonskih prava. Međutim, zbog straha od gubitka posla, ili zbog toga što novinarke često gaje nadu da će ih poslodavac nakon porodijskog odsustva ponovo primiti na posao, većina njih šuti. Tako nijedna novinarka koja je govorila za Media Centar nije željela biti imenovana.

Drugo ispitivanje iste organizacije provedeno 2018. anketiranjem 50 novinarki u BiH pokazalo je da je „svaka peta novinarka u BiH doživjela diskriminaciju u redakciji na osnovu spola“⁴⁷. Iako je u zvaničnim podacima malo zabilježenih slučajeva diskriminacije novinarki u redakcijama na osnovu pola, kada je novinarkama zagarantovana anonimnost njihova svjedočanstva pokazuju da diskriminacije ima mnogo više nego što ima prijavljenih slučajeva. Tako je isto ispitivanje pokazalo „da su novinarke ipak izložene napadima, uvredama i diskriminaciji, kako od kolega unutar redakcija, tako i od sagovornika, ali u konačnici i od

⁴⁶ <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/novinarke-između-porodiljnog-odsustva-i-otkaza-saradnje-od-svojim-problemima-sute> (9.1.2019.)

⁴⁷ <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/diskriminacija-novinarke-u-redakciji-i-na-terenu-neprijavljanje-iz-straha-od> (9.1.2019.)

javnosti. Anketa jasno pokazuje da se komentariše njihov izgled, bračno stanje, naglašava seksualnost, doživljava ih se kao “lijepo lice” bez prava i sposobnosti da misle“.⁴⁸

U istraživanju „*Nevidljivo nasilje: priče iz redakcije*“⁴⁹, autori/ce su intervjuisanjem 50 novinara/ki iz BiH, Srbije, Crne Gore, Kosova i Makedonije pokušali dati potpuniju sliku o položaju novinara/ki u redakcijama medija pomenutih država. I u ovom istraživanju ispitanici/ce su zahtijevale anonimnost. „Čak 70 odsto anketiranih novinara u regiji odgovorilo je da bi promenio posao ili redakciju u kojoj radi, a glavni razlozi su na prvom mestu niske plate (42 odsto), a na drugom cenzura unutar redakcije (15 odsto). Na pitanje da li su slobodni da javno govore o pritiscima sa kojima se suočavaju u redakciji, najviše odgovora, 32 odsto, bilo je – ne“⁵⁰. Ispitivanje je pokazalo da se novinari/ke svih pet država suočavaju s problemima cenzure i autocenzure, pri čemu im se dešavalo da njihove priče budu izuzimane iz programa ukoliko su bile kritički nastrojene prema vladajućim političkim partijama i pojedincima, a često su bili i sprječavani da istražuju teme od javnog interesa. Očekivano, ovakav odnos spram njihovog rada u redakcijama, kod novinara/ki izaziva nezadovoljstvo poslom, a pomoć im ne pružaju ni sindikati medija koji se, kako autori/ce zaključuju, uglavnom vode politikom nezamjeranja državnoj vlasti, dok novinari/ke privatnih medija uopće nemaju praksu sindikalnog udruživanja. Čest problem u redakcijama neprofitnih medija, prema ovom istraživanju, jeste preplitanje uloge menadžera i urednika. Mnogi ispitanici/e iz neprofitnih medija požalili su se da menadžment nevladinih organizacija često neopravdano utječe na rad redakcije, te da „u slučaju problema sa menadžmentom i uredništvom, novinari neprofitnih medija nemaju od koga tražiti zaštitu“⁵¹.

Nismo pronašle istraživanja iz Hrvatske koja se bave isključivo položajem novinarki u redakcijama, mada ima istraživanja o zastupljenosti žena u redakcijama i televizijskim programima, kao autorica, ali i kao izvora informacija. Takvo je i istraživanje *Žene i muškarci u televizijskim vijestima: glasovi nejednake vrijednosti*⁵². Rezultati analize 3 148 vijesti iz ukupno 180 centralnih informativnih emisija televizija HTV, Nova TV i RTL pokazali su da su tokom pet analiziranih godina (2009-2013), novinarke bile autorice u 42,6% analiziranih vijesti. Međutim, „muškarci su vidljiviji kao autori vijesti – ispred kamera pojavljuju se u autorskoj ulozi u 60% analiziranih informativnih emisija, dok su žene vidljive tek u jednoj petini“ (Car i sar. 2017:74). Nadalje, „žene su izrazito podzastupljene kao nositeljice sadržaja vijesti – u toj se ulozi pojavljuju tek u 8,3% slučajeva, a muškarci u četiri puta više – 33,4%“ (isto, 75). Iako žene pripremaju više sadržaja, od kolega novinara (žene 42,6%, a muškarci 23,9%), te su uglavnom autorice vijesti koje se prikazuju u udarnim terminima, one se „na ekranu pojavljuju tek u 19,8% vijesti, dok su novinari 'ispred kamere' u gotovo četvrtini analiziranih vijesti“ (Car i sar. 2017:83). U odnosu na žene muškarci su također bili češće uživo u programu (u 54,29% slučajeva). Ovi rezultati ukazuju na nesrazmjernu raspodjelu

⁴⁸ Isto

⁴⁹ <https://www.niit.rs/wp-content/uploads/2018/05/Nevidljivo-nasilje-B5-stampa-1.pdf> (10.1.2019.)

⁵⁰ <https://www.cdtmn.org/wp-content/uploads/2018/07/Nevidljivo-nasilje-B5-stampa-1.pdf> (9.1.2019.)

⁵¹ Isto

⁵² Car, Viktorija i sar. (2017). *Žene i muškarci u televizijskim vijestima: glasovi nejednake vrijednosti*, *Medijska istraživanja* 23 (1), str. 73-100.

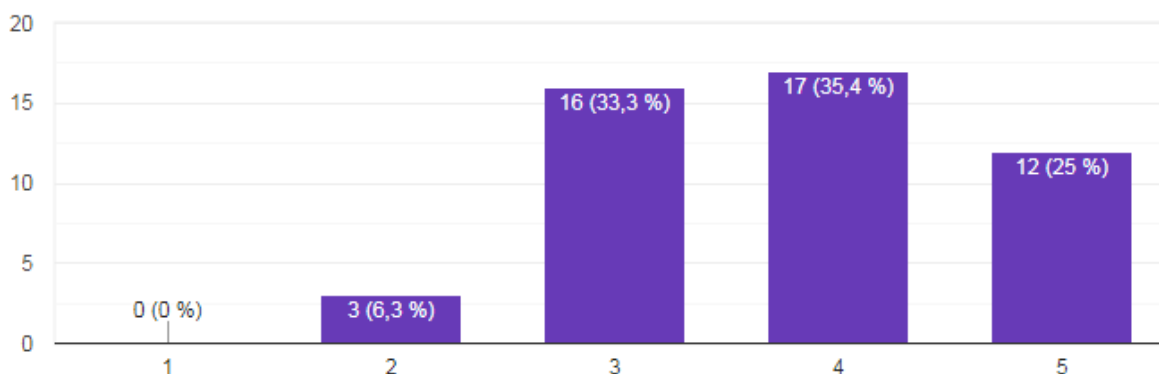
između broja urađenih zadataka i prilike za njihovo prezentovanje u programu između muškaraca i žena.

U ispitivanju o profesionalnom i rodnom identitetu novinarki u Vojvodini⁵³ autorica je razgovarala sa 16 novinarki različitih generacija koje su dobile različite nagrade za svoj rad u novinarstvu. Zaključak je da „žene u novinarsku profesiju ulaze kao *druge*“ i da „bez obzira na brojnost žena u medijima, profesionalna i društvena moć i dalje pripada muškarcima jer oni i dalje drže upravljačke strukture u medijima“ (Milinkov, 2015:230). Autorica dalje navodi da novinarke, čak „i kada se javno izjašnjavaju kao ravnopravne muškarcima i dalje sebe ne vide kao subjekat, već se postavljaju podređeno u odnosu na profesiju, čiji su okviri i pravila postavljeni kada su muškarci bili jedini u novinarstvu“ (isto, 233) Osim toga, intervjuisane novinarke smatraju slobodu novinarske profesije važnijom od borbe za slobodu i jednakopravnost same žene, te smatraju da se za ravnopravnost treba boriti u okvirima profesije, no nejednakost u odnosu na muškarce ne vide kao problem.

7.2. Percepcija novinarki o vlastitom položaju u medijskoj kući u kojoj rade

Prosječna ocjena kojom su novinarke u našem ispitivanju ocijenile svoj položaj u medijskim kućama za koje rade je 3,7.

Grafikon 18: Procjena novinarki o njihovom položaju u mediju za koji rade

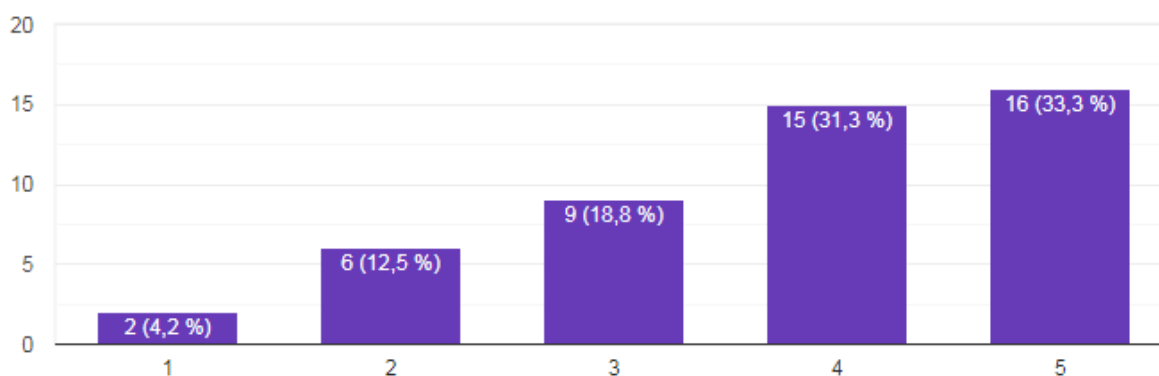
Iako svoj položaj u medijima u kojima rade smatraju uglavnom dobrim, samo 30,6% novinarki izjasnilo se da u mediju za koji rade postoje interni pravilnici koji se odnose na zaštitu prava novinarki, dok ih se 42,9% izjasnilo da takvi pravilnici ne postoje, a ostalih 28,6% to ne zna. Slična situacija je i kod intervjuisanih novinarki. Poznavanja pravnog okvira među novinarkama je loše- rekly su intervjuisane sagovornice. U medijskim kućama za koje rade ne postoje interni pravilnici koji bi posebno regulisali položaj i prava novinarki. Među ispitanicama ima i onih koje ne znaju postoje li posebni zakoni na nivou države ili pravilnici u medijskim kućama koji bi štitili njihova prava. Novinarke koje su odgovorile da u medijima za koji rade postoje interni pravni akti koji štite njihova prava ocijenile su njihovu primjenu

⁵³ Milinkov, Smiljana (2015). Društvene promene i obrazovanje – profesionalni i rodni identitet novinarki u Vojvodini. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. XL-2. Novi Sad: Filozofski fakultet, 121–137.

prosječnom ocjenom 4,7. Ovdje je riječ o vrlo visokoj ocjeni što upućuje na zaključak da se ove ispitanice osjećaju veoma zaštićenima u svojim redakcijama.

Saradnju unutar medijske kuće za koju rade, ispitanice su ocijenile prosječnom ocjenom 3,7 što je relativno visoka ocjena. Usudujemo se zaključiti da su ispitanice u našem uzorku zadovoljne ovim aspektom posla što je vrlo značajno. Prvo, novinarski posao često podrazumijeva timski rad zbog čega su dobri interpersonalni odnosi unutar redakcija i zadovoljstvo kolegijalnim odnosima izuzetno važni za produktivnost i satisfakciju novinarki. Drugo, budući da su u intervjuima sagovornice identifikovale urednike/ce i kolege/ice kao ključne osobe od kojih zavisi kako će se nositi s različitim oblicima ugrožavanja njihovih prava i sloboda, izuzetno je važno da odnosi unutar samih redakcija budu dobri. Ipak, nije zanemarljiv ni procenat o 16,7% ispitanica koje saradnju unutar medija za koji rade smatraju lošom ili veoma lošom.

Grafikon 19: Procjena novinarki o saradnji unutar vlastite medijske kuće

Mišljenja intervjuisanih sagovornica o solidarnosti u okviru profesije, kao i saradnji sa kolegama/icama unutar medijske kuće su podijeljena:

Odlična saradnja što se tiče i kolega, i zaštite novinara. Moja medijska kuća uvijek stane uz novinara...

Da mogu dala bih nulu za saradnju, solidarnost i kolegijalnost, ne postoji želja da se pomogne, razume niti stavi u nečiju poziciju. Ovo je zaista jedna sujeta profesija, veoma kompetitivna kada govorimo o novinarima između sebe...

Ja nekako mislim da ima što se tiče same novinarske profesije solidarnosti i da je to najveća solidarnost tu, jer svi nekako znaju ko šta prolozi. (...) Mislim da su kolege u većini slučajeva solidarni, da to nekako tu funkcioniše u tom segmentu.

Ja ne vidim tu podršku. Recimo ja sam neko ko vrlo često brani kolege a mene ako brane, brane me recimo udruge naše ili to, moje kolege ne posežu za tim, obično se prave ljudi.

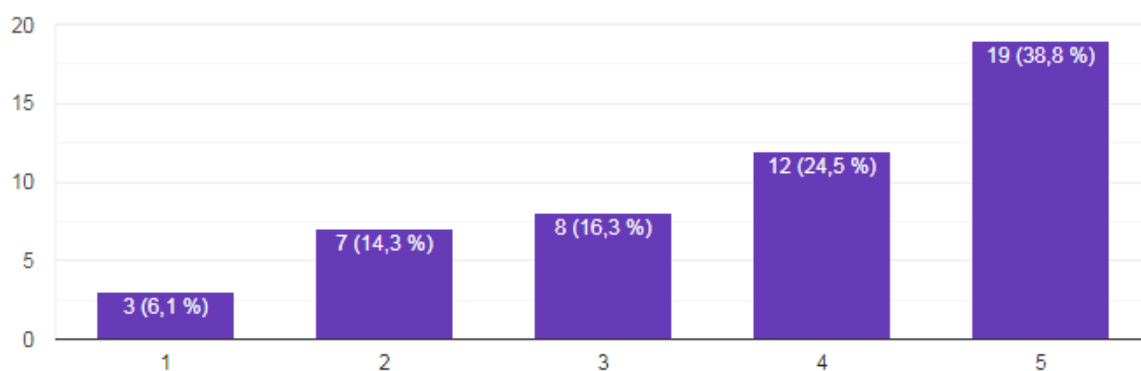
Ocijenila bih to jednom visokom ocjenom, u većini su novinari jako solidarni, i međusobno se pomažemo svi...

Većina anketiranih uposlenica (62,5%) smatraju da bi veća kolegijalnost unutar profesije doprinijela poboljšanju prava novinarki, a 44,9% smatraju da bi veća podrška muških kolega doprinijela boljem položaju žena u medijima.

7.3. Stavovi novinarki o ulozi uredništva u zaštiti njihovih prava

Podršku i zaštitu urednika/ica u svakodnevnom radu i spornim situacijama novinarke su ocijenile prosječnom ocjenom 3,7. Iz grafikona 20 uočavamo da je 63,3% ispitanica saradnju s urednikom/com ocijenilo kao veoma dobru ili dobru.

Grafikon 20: Procjena podrške i zaštite urednika/ca u svakodnevnom radu, kao i u spornim situacijama

S druge strane, iskustva novinarki s kojima je obavljen dubinski intervju su raznolika:

Urednicama je bitno samo da se ne zamjeraju nikome od njih (misli na lokalnu upravu op.a.) i da sačuvaju tu svoju poziciju.

Iznenadila sam se kad je bivša urednica jednom prilikom stala u moju odbranu. (...) Takvo ponašanje je više izuzetak nego pravilo. Urednici i novinari uglavnom ignorišu prijetnje i uvrede novinarkama.

Načelno imam podršku, zavisi šta je u pitanju. Često se to ignoriše kad dođem s nekim problemom.

Štitimo se međusobno. Institucijama ne vjerujemo.

Urednice stoje iza novinarki. Kada je urednica žena senzibilnija je prema ženskim problemima i potrebama. Ima više razumijevanja.

Neke novinarke su opisale situacije u kojima su, zbog toga što nisu htjele biti politički pristrane, smijenjene sa uredničkih pozicija.

Mnoge inicijative i izjave vijećnika ignorišemo zato što su opozicija. Rekla sam da neću tako raditi nego ću predstavljati stajališta različitih stranaka. Zato su me smijenili s mjesta urednice.

N13 pak priča kako je urednik nije htio zaštititi u slučaju kada joj je priječeno tužbom za klevetu.

Bio je jedan slučaj kada nam je čovjek prijetio da će nas tužiti za klevetu zato što nismo objavili demanti. Prosljedila sam taj demanti uredniku, on mi je rekao kako je objavljen, a ustvari nije, a onda kada je nastao problem nije preuzeo odgovornost nego je pokušao odgovornost prebaciti na mene.

Pojedine novinarke kazale su kako u njihovim redakcijama priloge strogo provjeravaju urednici/ce, pa zato nisu ni imali problema s tužbama za kevetu.

Doživjeli smo ovdje da se prilozi šalju šefovima stranaka da ih oni pregledaju.

Većina novinarki ne bave se, kažu, kontroverznim političkim temama, niti istraživačkim novinarstvom, jer *a) za to nemaju vremena zato što „svi rade sve“ i b) zato što te teme nisu prihvatljive u njihovim, najčešće politički opredijeljenim medijima*. Neke ukazuju na to da urednici/ce „teške“ teme obično dodjeljuju muškarcima.

Muškarcima daju „opasnije“ teme. Ali, i same novinarke preferiraju lakše teme jer zašto bi se izlagale prijeljama i potencijalnim opasnostima kada javnost i ne cijeni takvu vrstu požrtvovanosti.

Ima i onih koje istraživačko novinarstvo izjednačavaju sa senzacionalističkim, pa su na pitanje o tome da li se bave istraživačkim temama odgovarale ovako:

To sada zavisi od teme koju radite. Da istražujem npr. prostituciju, ne bi mi bilo lako. Ali ne bavimo se senzacionalističkim novinarstvom. Senzacionalizam povlači te posljedice. Ne bavimo se ni istraživačkim novinarstvom, možda nekih minimum minimuma.

Jedna od preporuka OSCE-a u borbi protiv zlostavljanja novinarki putem interneta koje ima tendenciju rasta je da mediji kreiraju organizacijsku kulturu rodne ravnopravnosti i netolerancije ne prijeljne i uznemiravanje zaposlenih.⁵⁴ Kada je *cyber* zlostavljanje u pitanju, veliki broj novinarki s kojima smo razgovarale usmeno kazale su da su i same bile izložene virtuelnim napadima. Međutim, te napade ni uvrede nisu prijavljivale jer su ih smatrale bezopasnim, ili su pokušale same riješiti problem zato što institucijama ne vjeruju. U nekim slučajevima, kolege/ice iz redakcije su čak i međusobno prepričavali pogrđne komentare upućene njihovim kolegincama putem društvenih mreža ili objavljenih u komentarima na web stranicama.

Neko je pisao poruke na chatu meni i kolegici. Nismo znali ko je. Pisao je kako želi da nas vidi na ekranu, hvalio je naš izgled, npr. pisao je za mene „njena crna zanosna kosa“ i slično.

Bude sarkastičnih komentara na račun priloga, izgleda... Komentari se ne brišu.

Bude baš vulgarnih komentara na račun žena novinarki. Više bude konotacija na izgled nego na sadržaj. Komentare ostavimo, administrator to radi. Čini se da on uživa u tim komentarima. Još dođe da nas pita „Jeste li vidjeli onaj komentar?“

Jednom sam napisala tekst o hapšenju jednog kriminalca na graničnom prijelazu. Pisao mi je njegov brat prijetećim tonom na Facebook-u. Ja sam ga blokirala i to je to.

⁵⁴ New Challenges to Freedom of Expression: Countering Online Abuse of Female Journalists <https://www.osce.org/fom/193556?download=true> (3.12.2018.)

Neke su novinarke i same rješavale probleme *cyber* nasilja tako što su putem društvenih mreža same pokušali doći do osoba koje su postavile komentare. Jedna novinarka ispričala je kako je došla do radnog mjesta na kojoj radi osoba koja ju je vrijeđala, ispričala je cijelu situaciju šefu, a nakon toga joj se čovjek koji ju je vrijeđao izvinio.

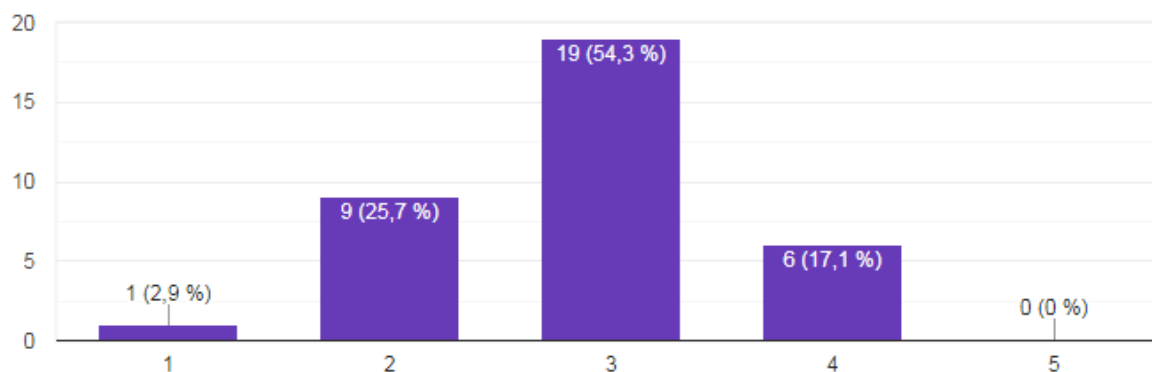
Iako novinarke uglavnom smatraju da je njihov položaj u medijskim kućama za koje rade na zadovoljavajućem nivou, dubinskim intervjuima otkriveno je da se one ipak suočavaju s nizom problema, ali nisu ni svjesne da neki od njih predstavljaju kršenja njihovih prava i sloboda. Veliki problem im predstavlja neregulisano porodijsko odsustvo, veliki obim posla, nedefinisano radno vrijeme i nedostatak vremena za stručno usavršavanje.

8. PERCEPCIJA STUDENTICA NOVINARSTVA/KOMUNIKOLOGIJE O POLOŽAJU NOVINARKI U BIH

Studentice novinarstva predstavljaju budućnost i ljudski resurs za efikasniju implementaciju rodni politika u BiH koje se odnose na medije. Rodno osvještavanje, edukovanje budućih novinarki o njihovim pravima, te njihovo ohrabivanje i motivisanje za veću zastupljenost na uredničkim pozicijama i članstvo u upravnim i poslovnim strukturama jedan je od strateških ciljeva ove studije. Zato su u okviru studije ispitani i stavovi budućih novinarki o aktuelnom položaju novinarki u BiH. U poduzorak su uključene studentice završne godine I ciklusa i studentice II ciklusa studija jer se očekuje da su do te faze obrazovanja one trebale steći određeno znanje iz ove oblasti. Od 70 studentica završne godine I ciklusa studija, odnosno studentica II ciklusa koje studiraju novinarstvo ili komunikologiju na javnim univerzitetima u BiH na čije email adrese je poslan anketni upitnik, odgovorilo ih je 35 (50%). Od tog broja, 61,8% je na petoj godini studija, 32,4% na četvrtoj, a 5,9% na trećoj⁵⁵. Njih 22,9% volonterski je angažovano u nekom mediju.

Položaj novinarki u BiH studentice su ocijenile prosječnom ocjenom 3,4. Upoređivanjem ove s ocjenom 2,5 kojom su novinarke ocijenile svoj položaj, primjećujemo da studentice percipiraju položaj žena u novinarstvu boljim nego medijske uposlenice i saradnice.

Grafikon 21: Ocjene kojima su studentice novinarstva vrednovala položaj novinarki u bh medijima⁵⁶

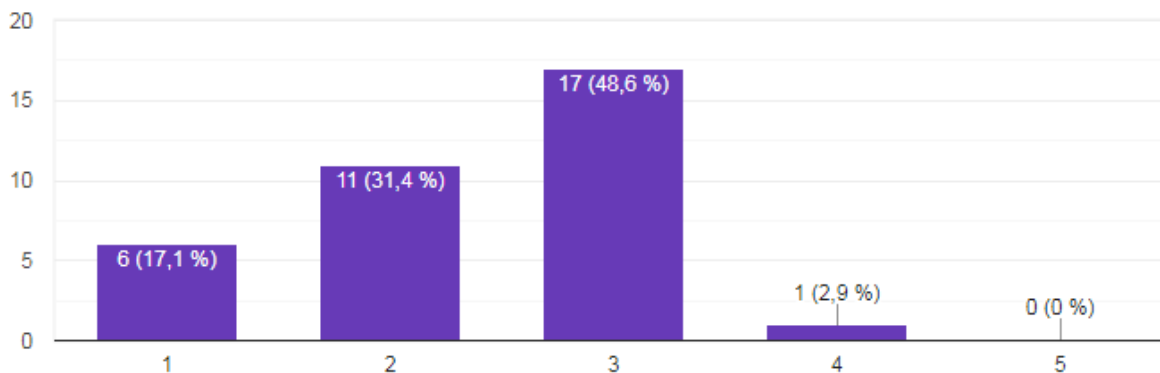
Kada je u pitanju zakonski okvir u BiH, 42,9% studentica smatra da postoje zakoni koji doprinose zaštiti prava i sloboda novinarki, dok ih po 28,6% misli da takvi zakoni ne postoje, ili ne znaju da li postoje. Prosječna ocjena kojom su studentice ocijenile postojeći zakonski okvir u segmentu prava i sloboda novinarki je 2,4 što je najbliže ocjeni loš. Budući da BiH ima prilično kvalitetan zakonodavni okvir kako u oblasti rodne ravnopravnosti tako i u oblasti

⁵⁵ Na nekim univerzitetima u BiH na kojima je studij novinarstva, odnosno komunikologije organizovan po modelu 3+2 (npr. u Sarajevu i na Sveučilištu u Mostaru) završna godina I ciklusa studija je treća, a na drugima na kojima je studij organizovan po modelu 4+1 (npr. u Tuzli i Istočnom Sarajevu) završna godina je četvrta. Zavisno od toga studentice II ciklusa studija mogu biti četvrta ili peta godina. Uzorak je poslan na 70 email adresa studentica treće, odnosno četvrte ili pete godine koje studiraju novinarstvo/komunikologiju na nekom od javnih univerziteta u BiH. Odgovorilo ih je 35 (50%).

⁵⁶ Ocjene na skali: 1 veoma loše; 2 loše; 3 ni dobro ni loše; 4 dobro; 5 veoma dobro

medijske politike, usudujemo se zaključiti da je percepcija studentica o zakonima koji se tiču prava i sloboda novinarki lošija nego objektivno stanje.

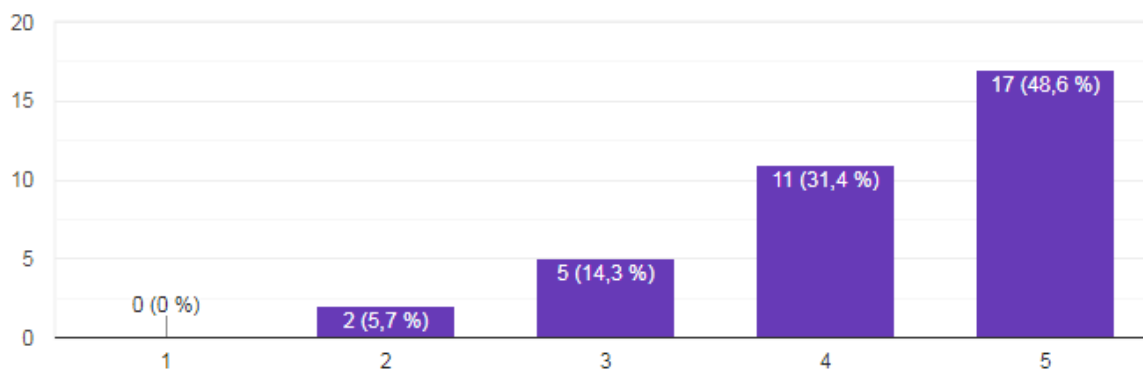
Grafikon 22: Procjena zakonskog okvira u segmentu prava i sloboda novinarki

Studentice smatraju da su novinarke izložene političkim pritiscima (ocjena 4,1 od maksimalnih 5), verbalnim prijetnjama i klevetama (3,9) kao i mobingu (3,6). Primjetno je da su studentice novinarstvo sklonije mišljenju da su fizički napadi i prijetnje smrću novinarkama prisutnije u bh. društvu nego intervjuisane novinarke. Dok su zastupljenost fizičkih napada na medijske uposlenice i saradnice novinarki ocijenile sa 2,5, studentice su ih ocijenile ocjenom 3. Dok su učestalost prijetnji smrću medijske uposlenicama i saradnicama novinarki ocijenile prosječnom ocjenom 2,5 studentice su ih ocijenile ocjenom 2,7.

Studentice su kao institucije kojima se novinarke mogu obratiti u slučaju njihovih prava navodile Udruženje BH novinari, ombudsmena za ljudska prava, Tužilaštvo BiH, Vijeće za štampu, sudove, policiju, kolege novinare/ke, Regulatornu agenciju za komunikacije, advokate, pa čak i muževe. Prosječna ocjena kojom su ocijenile spremnost novinarki da prijave ugrožavanje svojih prava je 2,8, a najviše je odgovora da su novinarke „djelimično“ spremne da prijave narušavanje prava. Ipak, kada su one lično u pitanju, 48,6% studentica veoma je spremno, 31,4% je spremno da prijave narušavanje svojih novinarskih prava.

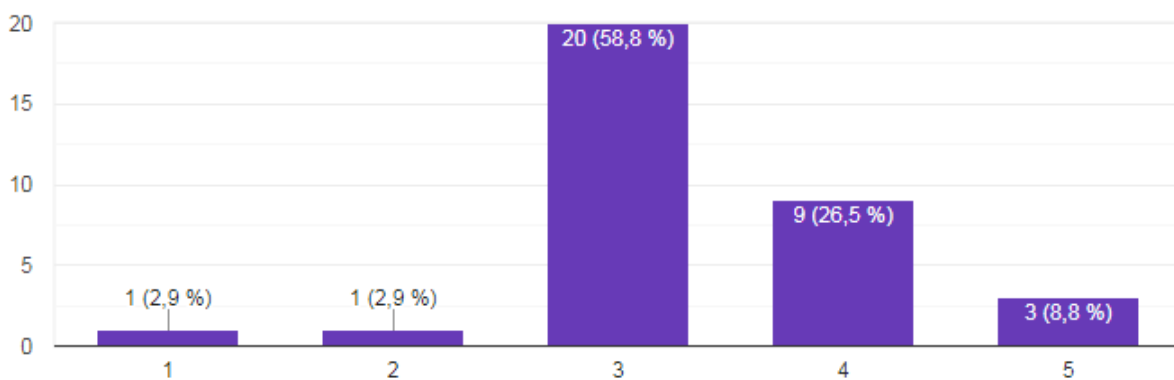
Grafikon 23: Spremnost studentica da prijave kršenje njihovih novinarskih prava

Ispitanice su procijenile da narušavanju prava novinarki doprinose ili veoma doprinose i političari, predstavnici institucija i moćni pojedinci. Većina studentica (57,1%) smatraju da novinari/ke drugih medija djelimično doprinose narušavanju prava novinarki. Ova razmišljanje slično je promišljanju njihovih kolegica u praksi.

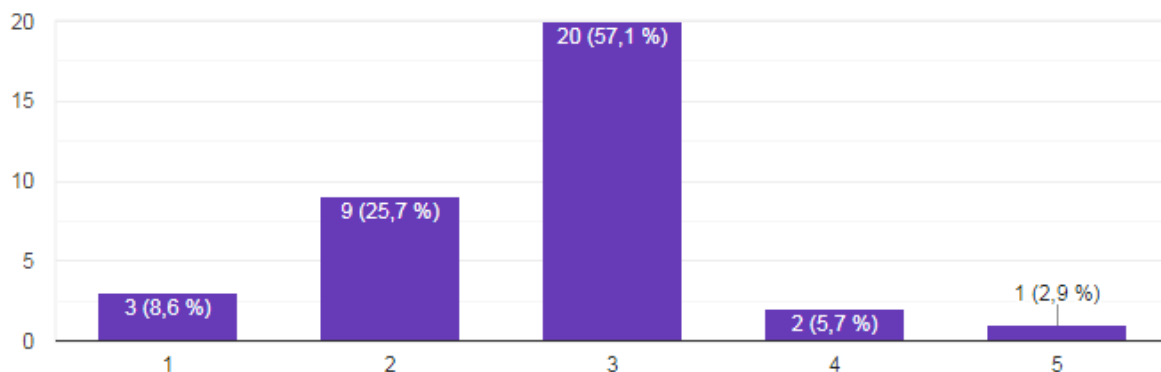
Studentice su ocijenile lošim ili veoma lošim rad sljedećih tijela na zaštiti prava i sloboda novinarki: policija, tužilaštvo i sudovi. Kao „ni dobar ni loš“ studentice su procijenile rad gender centara, Agencije za ravnopravnost (s)polova BiH i institucije ombudsmena. Rad novinarskih udruženja na zaštiti sloboda i prava novinarki, studentice su ocijenile prosječnom ocjenom 3,2.

Grafikon 24: Mišljenja o radu novinarskih udruženja na zaštiti sloboda i prava novinarki

Prosječna ocjena za rad sindikata na poboljšanje zaštite prava novinarki je nešto niža i iznosi 2,7.

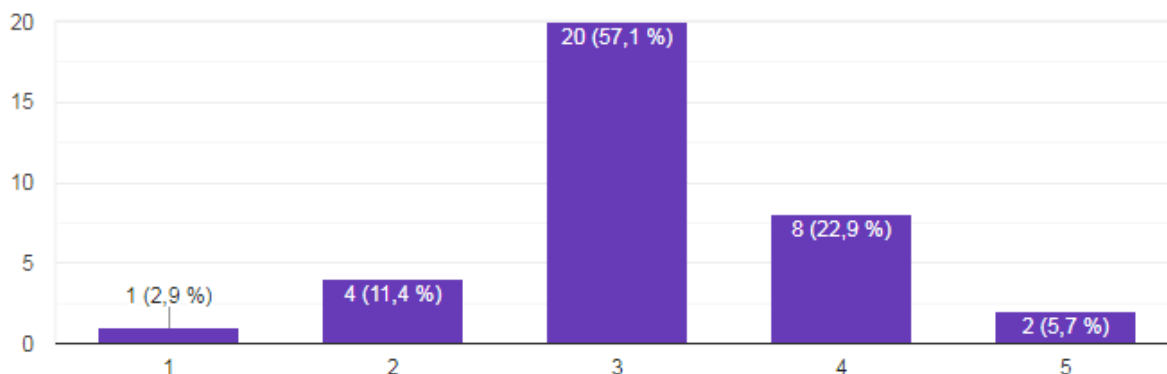
Grafikon 25: Mišljenja o radu sindikata na zaštiti sloboda i prava novinarki

Što se tiče položaja novinarki unutar medijskih redakcija, studentice su saradnju unutar novinarske zajednice na zaštiti prava novinarki ocijenile prosječnom ocjenom 3,3. Uredničku podršku novinarkama u svakodnevnom radu i spornim situacijama ocijenile su prosječnom

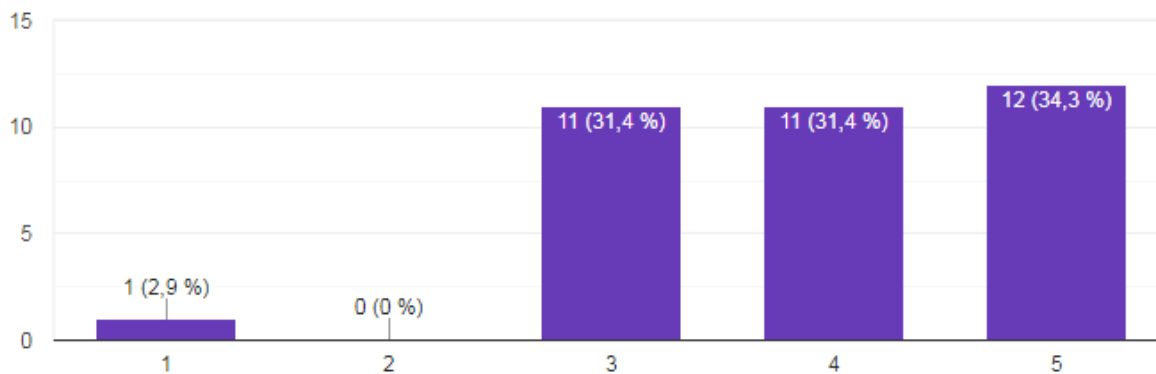
ocjenom 3,2. Na grafikonu 26 vidimo da studentice uglavnom (57,1%) smatraju da urednici/ce „djelimično“ pružaju podršku novinarkama.

Grafikon 26: Procjena uredničke podrške novinarkama u svakodnevnom radu i spornim situacijama

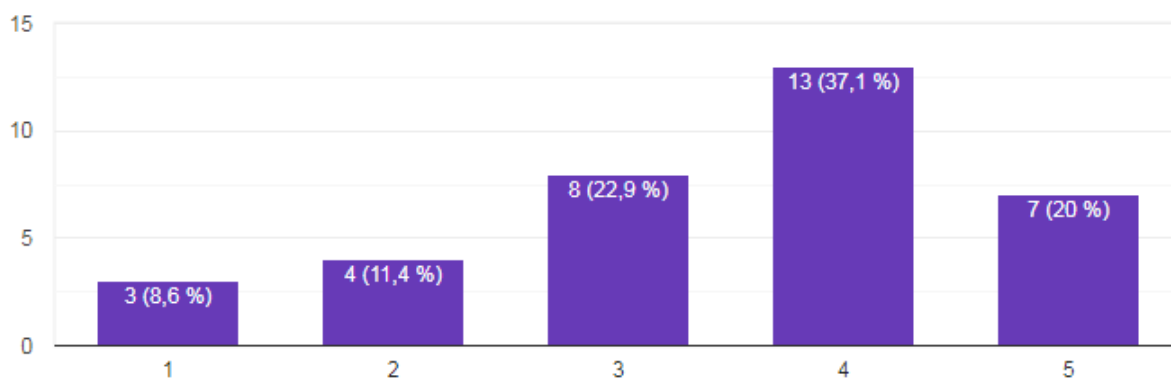
Udio od 44,1% studentica procijenio je da je kod novinarki prisutna samocenzura, a 38,2 % ih smatra da je autocenzura „djelimično“ prisutna. Ipak, kada su one u pitanju, 34,4% studentica izjasnilo se da su „veoma spremne“ da se bave istraživačkim novinarstvom. Iz dubinskih intervjua s njihovim koleginicama u praksi vidjeli smo da se nijedna od njih ne bavi istraživačkim novinarstvom.

Grafikon 27: Spremnost studentica da se bave istraživačkim novinarstvom

Želju da jednog dana budu urednice studentice su ocijenile prosječnom ocjenom 3,5, a želju da budu direktorice u medijima ocjenom 3,3. Većina novinarki u bh. medijima su, pak, kazale da nemaju želju da budu na uredničkim pozicijama, te da se do te funkcije dolazi najčešće pomoću političkih veza.

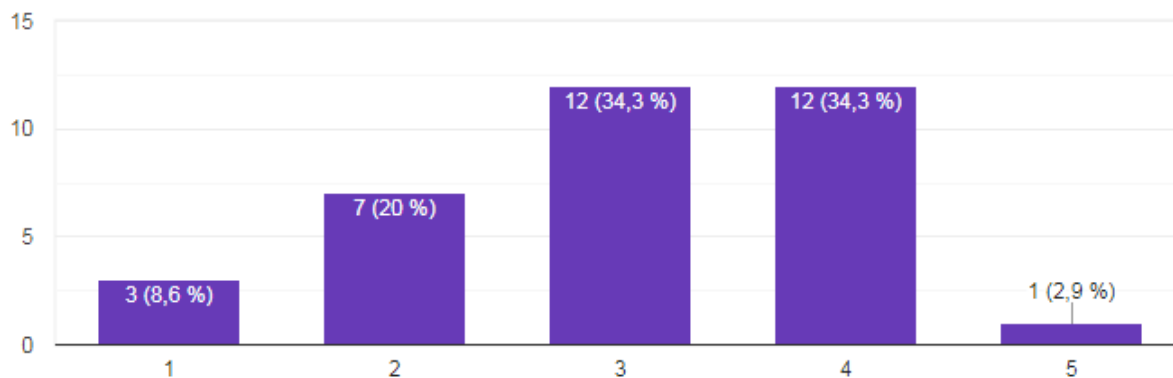
Grafikon 28: Želja studentica da jednog dana budu urednice u medijima

Ispitanice su procijenile da bi poboljšanju položaja i prava novinarki doprinijele veće finansijske naknade, veća sigurnost radnog mjesta, unaprjeđenje zakona, provođenje postojećih zakona, usvajanje novih zakona, veće kazne za počiniocce prekršajnih djela, aktivnost u novinarskim udruženjima, sindikalno organizovanje, veća kolegijalnost unutar profesije i veća podrška kolega muškog pola.

Zastupljenost teme o zaštiti prava i sloboda novinarki u toku studija, studentice su ocijenile prosječnom ocjenom 3. Iz grafikona 29 vidimo da je većina studentica djelimično ili često učila o rodnim pravima, slobodama i mehanizmima zaštite novinarki.

Grafikon 29: Procjene zastupljenosti teme o rodnim pravima na studiju

O pravima i mehanizmima zaštite novinarki studentice uglavnom uče na kolegijima Medijske politike, Medijska etika/deontologija, Medijsko pravo i Istraživačko novinarstvo.

9. PREPORUKE ZA UNAPRJEĐENJE POLOŽAJA NOVINARKI

Ovo kao i druga istraživanja, aktivnosti koje se sprovode i aktuelne inicijative u pogledu poboljšanja položaja novinarki ukazuju da se glavni problemi mogu podijeliti u tri grupe: pitanja svijesti, saradnje i solidarnosti; zakonske regulative i mehanizama za njihovo sprovođenje, te socio-ekonomski faktori. S tim u vezi, definisane su preporuke za unapređenje položaja novinarki u Bosni i Hercegovini imajući posebno u vidu i mjere koje se sprovode u Evropskoj Uniji i državama članicama. Naime, i u EU postoje visoki standardi kada je riječ o stepenu medijskih sloboda i pluralizma ali njih ne treba, kako navode predstavnici evropskih institucija, uzimati zdravo za gotovo⁵⁷. Takođe, postoje različiti izazovi od države do države i specifične akcije koje novinari/ke organizuju. U nekim zemljama je prisutan problem koncentracije medijskog vlasništva i komercijalizacije (npr. Bugarska i Francuska), a u nekima direktnih političkih pritisaka predstavnika vlasti (npr. Poljska i Mađarska)⁵⁸. U Sloveniji su tokom 2016. novinari/ke organizovali kampanje zbog toga što policija i tužilaštva ne tretiraju kao ozbiljne prijetnje medijskim uposlenicima/ama, a u Hrvatskoj su pojačane kazne za one koji prijete novinarima i uskraćuju im informacije. U nekim državama (npr. Portugal, Hrvatska i Slovenija) uvode se posebne zaštitne klauzule u radne ugovore da bi se obezbijedila sigurnost u radu i nezavisnost.

Novinarke su posebno izložene brojnim prijetnjama, uvedama i napadima na osnovu pola i seksualnosti a poslodavci stoga preuzimaju posebne mjere njihove zaštite, uključujući i obezbjeđenje psihološkog i sličnog savjetovanja⁵⁹. Preduzimaju se i akcije solidarnosti. Npr. u Estoniji se o ovim problemima izvještavalo u javnom servisu da bi potom te izvještaje objavili i drugi mediji⁶⁰. Na nivou EU, izrađene su strategije ranog upozoravanja (*early warning*), razrađenih mehanizama praćenja posebno kada je riječ o internetu i podizanju svijesti koji uključuju različite institucije (naročito policiju i tužilaštva) i širu javnost⁶¹. Zbog globalne prirode interneta, Vijeće Evrope je izradilo posebnu strategiju u kojoj je naglasak na sinergiji unutar i između država, međunarodnih institucija i organizacija (UN, OSCE, globalnih internet tijela i mreža), civilnog društva, privatnog sektora (internet provajdera), akademske zajednice i omladinskih foruma⁶². Planiranje, sprovođenje i monitoring strategija je rodno izbalansiran i inkluzivan na principima dobrih praksi⁶³.

U kontekstu Bosne i Hercegovine, a imajući u vidu rezultate istraživanja i prakse koje se sprovode u EU, posebno je bitno sprovesti sljedeće mjere:

- poznavati zakonske regulative i mehanizme zaštite budući da se novinarke uglavnom informišu o svojim pravima tek onda kada su ona prekršena

⁵⁷ European Union Agency for Fundamental Rights (2016). *Violence, threats and pressures against journalists and other media actors in EU*.

⁵⁸ Isto, str. 8

⁵⁹ Isto, str. 19

⁶⁰ Isto, str.11

⁶¹ Isto, str. 5-20.

⁶² Council of Europe (2016). *Internet Governance- council of Europe Strategy 2016-2019. Democracy, human rights and the rule of law in the digital world*.

⁶³ str. 15

- ohrabrivati novinarke da prijavljuju slučajeve ugrožavanja vlastitih prava i sloboda; na taj način će se dobiti precizniji statistički podaci, a veći broj prijavljenih slučajeva će unaprijediti prepoznavanje potrebe da se o ovom problemu izvještava više a ne samo *ad hoc* u samim medijima
- solidarisati se i bolje organizovati unutar struke jer se novinari/ke međusobno mogu pomoći na više načina od pisanja o tim slučajevima i osvješćavanja javnosti, preko dijeljenja savjeta i iskustava kolegicama o mehanizmima koje mogu iskoristiti da se zaštite, do zajedničkog ukazivanja na propuste institucija itd.
- osvijestiti i ohrabriti novinarke s odgovarajućim iskustvom i kompetencijama na profesionalno usavršavanje i napredovanje
- uvesti još neke predmete na studijama novinarstva/komunikologije koji bi se bavili studijama roda a što je bitan teorijsko/praktički alat za podizanja svijesti još od perioda studija ili uvesti adekvatne nastavne jedinice u silabuse postojećih predmeta (kao što su Novinarska deontologija, Mediji i pravo); dalje raditi kroz neformalno obrazovanje i u saradnji s relevantnim udruženjima na unaprjeđenju svijesti studentica;
- dopuniti Zakon o slobodi pristupa informacijama odredbama koje će skratiti rokove za pristup informacijama
- provoditi Zakone i mehanizme koji Tužilaštvu i sudovima već stoje na raspolaganju (npr. iako ne postoji poseban Zakon o online nasilju, primjenjivati odredbe Zakona o zaštiti od klevete i dr.)
- uvesti mehanizme za sankcionisanje službenika koji ne poštuju Zakon o slobodi pristupa informacijama
- edukovati predstavnike/ce institucija o specifičnosti novinarske profesije naglašavanjem saradnje umjesto konfrontacije; iako postoji ne mali broj primjera gdje su uposlenici institucija jedni od inicijatora kršenja prava novinarki, ukazivati i na pozitivne primjere koji mogu poslužiti kao model
- usvojiti zakon o transparentnosti medijskog vlasništva
- urediti finansiranje javnih servisa, te preispitati načine finansiranja javnih medija na lokalnom nivou gdje su politički pritisci zbog finansiranja iz lokalnih/kantonalnih budžeta izrazito izraženi a što novinarke izlaže i specifičnim pritiscima i oblicima uznemiravanja na osnovu pola
- formirati registar medija s podacima o vrsti i strukturi vlasništva u medijima
- urediti online prostor na način da se uvede obavezna registracija web portala, da se definiše šta su online mediji, a šta ne i kakve su njihove obaveze; da se uvede odgovornost za javnu riječ kako bi se spriječile zloupotrebe interneta i cyber zlostavljanje novinarki, kao i njihovih izvora informacija i svih građana (npr. online korisnici često komentarima vrijeđaju sagovornike, tj. izvore informacija u medijskim

sadržajima ne navodeći pritom valjane argumente; to vremenom može dovesti do toga da se kompetentne i odgovorne osobe ustručavaju od davanja izjava medijima što će i samim novinarima/kama otežati rad

- izmjeniti i dopuniti Krivični zakon u BiH na način da se napadi na novinarke i novinare tretiraju kao napadi na službeno lice u vršenju službene dužnosti
- usvojiti smjernice za prevenciju seksualnog uznemiravanja u medijima po principu interne medijacije
- uvesti ponovo funkciju zamjenika ombudsmena za medije pri instituciji ombudsmena za ljudska prava
- osigurati veću sigurnost radnog mjesta, poštovati ugovore o radu i sankcionisati medije u kojima novinari/ke rade bez odgovarajućih ugovora radi poboljšanja njihovog socio-ekonomskog položaja i adekvatnog vrednovanja novinarskog rada.

IZVORI:

Adilagić, Rea (2018). *Indikatori nivoa medijskih sloboda i sigurnosti novinara (Bosna i Hercegovina). Rezime rezultata istraživanja*. Sarajevo: Udruženje/ udruga BH novinari.

Abadžija, Maja (2019). A gdje su kolumnistice? <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/gdje-su-kolumnistice> (30.1.2019.)

Agencija za ravnopravnost spolova u BiH (2017) *Preporuka u vezi rodnih stereotipa i seksističkih stavova i jezika u medijima u BiH*. <https://arsbih.gov.ba/preporuka-medijima/> (2.2.2019.)

Beširević, Alena (2018). Diskriminacija novinarki u redakciji i na terenu: Neprijavlivanje iz straha od stigmatizacije <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/diskriminacija-novinarki-u-redakciji-i-na-terenu-neprijavlivanje-iz-straha-od> (30.1.2019.)

Byerly, Carolyn i Karen Ross (2006). *Women and Media. A Critical Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.

Council of Europe (2016). *Internet Governance- Council of Europe Strategy 2016-2019. Democracy, human rights and the rule of law in the digital world*. <https://rm.coe.int/16806aafa9> (2.2.2019.)

Car, Viktorija, Leaković, Karolina, Stević, Anja i Stipović, Jelena (2017). Žene i muškarci u televizijskim vijestima: glasovi nejednake vrijednosti. *Medijska istraživanja* 23 (1):73-100.

European Union Agency for Fundamental Rights (2016). *Violence, threats and pressures against journalists and other media actors in EU*. file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/fra-2016-threats-and-pressures-journalists_en.pdf (2.2.2019.)

Durkalić, Masha (2018) *Rad novinarki u manjim sredinama: Profesionalnošću protiv patrijarhalnih pritisaka* <http://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/rad-novinarki-u-manjim-sredinama-profesionalnoscu-protiv-patrijarhalnih> (30.1.2019.)

Džihana, Amer (2018). *Žene i mediji: Zaposlenice i upravljačke strukture*. <https://bhnovinari.ba/wp-content/uploads/2018/07/Zene-i-mediji-13maj2018-FINAL.pdf> (27.1.2018.)

Hofstede, Geert (1980). *Culture's consequences: international differences in work-related values*. Beverly Hills: Sage.

Ivančić, Viktor, Radoja, Žarka, Ahmetašević, Nidžara i Bogdanović, Milica (2018). *Nevidljivo nasilje: Priče iz redakcije*. <https://www.cdtmn.org/wp-content/uploads/2018/07/Nevidljivo-nasilje-B5-stampa-1.pdf>. (10.1.2019.)

Institucija ombudsmena/ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine (2017). *Specijalni izvještaj o položaju i slučajevima prijetnji novinarima u Bosni i Hercegovini*. Banja Luka.

Milinkov, Smiljana (2016). Profesionalni i rodni identitet novinarki u Vojvodini – Novinarke kao druge. *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu*. Knjiga XLI-1, 229-247.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (2016). *Okvirna strategija za provedbu konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini za period 2015-2018*. https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2015/10/CAHVIO_Strategija.pdf (5.11.2018)

Moranjak-Bamburać, Nirman (2007). Nepodnošljiva lakoća steretipa U N. Moranjak-Bamburać, T. Jusić, A. Isanović (ur.), *Stereotipizacija: Predstavljanje žena u štampanim medijima u jugoistočnoj Evropi*. Sarajevo: Mediacentar.

Popov Momčinović, Zlatiborka (2018) *Napadi na novinarke u Bosni i Hercegovini u kontekstu ugrožavanja medijskih sloboda*. http://safejournalists.net/wp-content/uploads/2018/04/NAPADI-NA-NOVINARKE-U-BOSNI-I-HERCEGOVINI_19.02.2018..pdf (14.1.2019.)

OSCE (2016) *New Challenges to Freedom of Expression: Countering Online Abuse of Female Journalists* <https://www.osce.org/fom/220411?download=true> (4.1.2019.)

Turčilo, Lejla (2017). *(P)ogledi o medijima i o društvu: članci, eseji, istraživanja*. Sarajevo: Vlastita naklada.

Turčilo, Lejla i Buljubašić, Belma (2018). *Alternativne činjenice i post-istina u BiH: Ko stvarno kreira agendu medija*. Sarajevo.

Thornham, Sue (2007). *Women, Feminism and Media*. Edinburgh: University of Edinburgh Press.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (2015). *Smjernice za prevenciju seksualnog i rodno zasnovanog uznemiravanja u pravosudnim institucijama u Bosni i Hercegovini*, dostupno na: https://www.pravosudje.ba/vstv/faces/docservlet?p_id_doc=31014 (17.12.2018.)

Zakon o ravnopravnosti spolova BiH- prečišćeni tekst *Služeni glasnik BiH*, br. 32/10.

Ždralović, Amila, Popov- Momčinović, Zlatiborka i Hrnjić Kuduzović, Zarfa (2018). *Žene u bh. institucijama marionete zakonske kvote*. Sarajevo: Fondacija CURE.

PRILOG 1: ANKETNI UPITNIK ZA MEDIJSKE UPOSLENICE I SARADNICE

Poštovana/i,

ovo ispitivanje dio je istraživanja o povezanosti prava i radnog statusa novinarki s kvalitetom njihovog svakodnevnog rada, zadovoljstvom poslom i društvenim angažmanom. Učestvovanje u ispitivanju je dobrovoljno i anonimno. Molimo Vas da iskreno odgovorite na sljedeća pitanja kako bismo dobili reprezentativne rezultate. Hvala Vam na saradnji!

1. **Godine starosti:**..... (utipkajte broj!)
 2. **Koliko godina radite u medijima?**
 - a) do 5 godina
 - b) 5-15 godina
 - c) 15-25 godina
 - d) 25-35 godina
 - e) više od 35 godina
 3. **U kojoj vrsti medija trenutno radite?**
 - a) štampanom b) elektronskom c) online
 4. **Kakva je struktura vlasništva medija u kojem/za koji radite?**
 - a) privatnom domaćem b) privatnom stranom c) javnom d) neprofitnom
 5. **Naziv medija u kojem radite:**
 6. **Na kojoj poziciji radite ?**
 - a) urednik/ca b) direktor/ica c) reporter/ka d) voditelj/ica
 - e) (upisati nešto drugo)
- Napomena: Ako osim reporterskog obavljate i voditeljski posao, označite c! Ako obavljate isključivo voditeljski posao (bez reporterskih zadataka), označite d!*
7. **Da li ste član/ica nekog novinarskog udruženja?**
 - a) da b) ne c) ne želim odgovoriti
 8. **Ocijenite položaj novinarki u bh društvu na skali od 1 do 5!**
(1 znači veoma loše, 2 loše, 3 ni dobro ni loše, 4 dobro, 5 veoma dobro)
 9. **Ocijenite upoznatost novinarki o svojim pravima na skali od 1 do 5!.....**
 10. **Da li postoje zakoni u BiH koji doprinose zaštiti prava i sloboda novinarki?**
 - a) da b) ne c) ne znam
 11. **Ocijenite zakonski okvir u BiH u segmentu prava i sloboda novinarki na skali od 1 do 5!.....**
 12. **Ocijenite položaj novinarki u Vašoj medijskoj kući na skali od 1 do 5!.....**

13. **Postoje li u mediju za koji radite interni pravilnici koji omogućavaju zaštitu novinarki od ugrožavanja njihovih prava i sloboda?**
 a) da b) ne c) ne znam
14. **Ako postoje, ocijenite njihovu primjenu i efekte na skali od 1 do 5?.....**
15. **U kojoj mjeri su, po Vašem mišljenju, prisutni sljedeći oblici kršenja prava i sloboda novinarki na skali od 1 do 5? (1 nikako, 2 rijetko, 3 djelimično prisutan, 4 prisutan, 5 veoma prisutan)**
 a) mobing
 b) politički pritisci
 c) kleveta
 d) verbalne prijetnje
 e) prijetnje smrću
 f) fizički napadi
16. **Da li ste lično bilo izloženi nekom od navedenih oblika kršenja Vaših prava?**
 a) da b) ne c) ne želim odgovoriti
17. **Ako da kojem/kojima?.....**
18. **Ako je odgovor da, jeste li se i ako da, kome obratili za pomoć? (moguće više odgovora).....**

19. **Ako se nikome niste obratili za pomoć, koji je bio razlog za to?**

20. **Na skali od 1 do 5 ocijenite spremnost novinarki da prijave prijetnje!.....**
21. **Ocijenite koliko sljedeći akteri doprinose ugrožavanju prava i sloboda novinarki na skali od 1 do 5! (1 nimalo, 2 slabo, 3 djelimično 4 doprinose 5 izrazito doprinose)**
 a) političari
 b) predstavnici institucija
 c) moćni pojedinci
 d) ekstremne grupe u društvu
 e) novinari/ke drugih medija
 f) neidentifikovani akteri
22. **Ocijenite rad navedenih institucija i organa na sprječavanju ugrožavanja prava i sloboda novinarka! (od 1 loše do 5 odlično).**
 a) policija
 b) tužilaštvo
 c) sudovi
 d) gender centri
 e) Agencija za ravnopravnost (s)polova
 f) Ministarstva za ljudska prava i izbeglice

- g) institucija ombudsmena
- h) novinarska udruženja
- i) sindikati
- j) međunarodne organizacije

23. **Ocijenite saradnju unutar novinarske zajednice na zaštiti prava i sloboda novinarki (na skali od 1 do 5)?**

24. **Na skali od 1 do 5 ocijenite koliko se u javnosti govori i izvještava o pravima, slobodama i uopšte radnom statusu novinarki?**

25. **Ocijenite saradnju unutar medijske kuće u kojoj radite (na skali od 1 nikakva do 5 izrazita)?.....**

26. **Na skali od 1 do 5 ocijenite koliko osjećate podršku i zaštitu urednika/ice u svakodnevnom radu, kao i u spornim situacijama?**

27. **Na skali od 1 do 5 ocijenite nivo samocenzure u vlastitom radu!.....**

28. **Koliko bi navedeni faktori doprinijeli eventualnom poboljšanju prava novinarki (na skali od 1 nimalo do 5 izrazito)?**

- a) veća finasijska nadoknada
- b) sigurnost radnog mesta
- c) unaprjeđenje zakona
- d) provođenje postojećih zakona
- e) donošenje novih zakona
- f) veće kazne za počinioce
- g) aktivnost u novinarskim udruženjima
- h) sindikalno organizovanje
- i) kolegijalnost unutar profesije
- j) veća podrška kolega muškog pola

29. **Na skali od 1 do 5 ocijenite koliko ste imali priliku učestvovati u edukacijama o pravima i mehanizmima zaštite novinarki? (1 nikad, 2 rijetko, 3 povremeno, 4 često, 5 redovno)**

30. **Na skali od 1 do 5 ocijenite koliko pratite izvještaje stručnih udruženja, međunarodnih i drugih organizacija o stanju novinarskih sloboda, prava i radnog statusa?**

31. **Molimo dodajte/predložite načine za unaprjeđenje položaja novinarki ili rješavanja njihovih problema koji nisu obuhvaćeni u upitniku!**

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

PRILOG 2: ANKETNI UPITNIK ZA STUDENTICE NOVINARSTVA/KOMUNIKOLOGIJE

Poštovana koleginice,

ovo ispitivanje dio je istraživanja o povezanosti prava i radnog statusa novinarki s kvalitetom njihovog svakodnevnog rada, zadovoljstvom poslom i društvenim angažmanom. Učestvovanje u ispitivanju je dobrovoljno i anonimno. Molimo Vas da iskreno odgovorite na sljedeća pitanja kako bismo dobili reprezentativne rezultate. Hvala Vam na saradnji!

1. Koja ste godina studija?

- a) treća b) četvrta c) peta

2. Da li volontirate ili radite za neki medij?

- a) ne
b) da, volonitiram
c) da, angažovana sam honorarno
d) da, zaposlena sam u mediju

Napomena: *Ako ne radite za neki medij, molimo preskočite 3. i 4. pitanje.*

3. Ako volontirate/radite za neki medij, koja je to vrsta medija?

- b) štampani b) elektronski c) online

4. Kakva je struktura vlasništva medija za koji volontirate/radite?

- b) privatni domaći b) privatni strani c) javni d) neprofitni

5. Ocijenite položaj novinarki u bh društvu na skali od 1 do 5!

(1 veoma loše, 2 loše, 3 ni dobro ni loše, 4 dobro, 5 veoma dobro)

6. Da li postoje zakoni u BiH koji doprinose zaštiti prava i sloboda novinarki?

- b) da b) ne c) ne znam

7. Ocijenite zakonski okvir u BiH u segmentu prava i sloboda novinarki na skali od 1 do 5!.....

8. U kojoj mjeri su, po Vašem mišljenju, prisutni sljedeći oblici kršenja prava i sloboda novinarki na skali od 1 do 5?

(1 nikako, 2 rijetko, 3 djelimično prisutan, 4 prisutan, 5 veoma prisutan)

- g) mobing
h) politički pritisci
i) kleveta
j) verbalne prijetnje
k) prijetnje smrću
l) fizički napadi

9. Kome se novinarka mogu obratiti u slučajevima kršenja njihovih prava i sloboda?

.....
.....

.....
.....
10. Na skali od 1 do 5 ocijenite spremnost novinarki da prijave prijetnje!.....

11. Na skali od 1 do 5 ocijenite Vašu spremnost da prijavite prijetnje ukoliko bi Vam bile upućene zbog obavljanja novinarskog posla?

12. Ocijenite koliko sljedeći akteri doprinose ugrožavanju prava i sloboda novinarki na skali od 1 do 5! (1 nimalo, 2 slabo, 3 djelimično, 4 doprinose, 5 izrazito doprinose)

- g) političari
- h) predstavnici institucija
- i) moćni pojedinci
- j) ekstremne grupe u društvu
- k) novinari/ke drugih medija
- l) neidentifikovani akteri

13. Ocijenite rad navedenih institucija i organa na sprječavanju ugrožavanja prava i sloboda novinarka! (od 1 loše do 5 odlično).

- k) policija
- l) tužilaštvo
- m) sudovi
- n) gender centri
- o) Agencija za ravnopravnost (s)polova
- p) Ministarstva za ljudska prava i izbeglice
- q) institucija ombudsmena
- r) novinarska udruženja
- s) sindikati
- t) međunarodne organizacije

14. Ocijenite saradnju unutar novinarske zajednice na zaštiti prava i sloboda novinarki (na skali od 1 nimalo do 5 izrazito)?

15. Na skali od 1 do 5 ocijenite koliko uredni/ci/ce pružaju podršku novinarkama u svakodnevnom radu, kao i u spornim situacijama!.....

16. Na skali od 1 do 5 ocijenite nivo samocenzure novinarki u BiH!.....

17. Na skali od 1 do 5 ocijenite Vašu spremnost da se u novinarskom poslu bavite istraživačkim novinarstvom?.....

18. Na skali od 1 (nimalo) do 5 (izrazito) ocijenite Vašu želju da jednog dana budete na mjestu urednice!.....

19. Na skali od 1 (nimalo) do 5 (izrazito) ocijenite Vašu želju da jednog dana budete na mjestu direktorice u nekom mediju!.....

20. Koliko bi navedeni faktori doprinijeli eventualnom poboljšanju prava novinarki (na skali od 1 nimalo do 5 veoma mnogo)?

- k) veća finasijska nadoknada
- l) sigurnost radnog mesta
- m) unaprjeđenje zakona
- n) provođenje postojećih zakona
- o) donošenje novih zakona
- p) veće kazne za počinioce
- q) aktivnost u novinarskim udruženjima
- r) sindikalno organizovanje
- s) kolegijalnost unutar profesije
- t) veća podrška kolega muškog pola

21. Na skali od 1 (nikako) do 5 (vrlo mnogo) ocijenite koliko ste tokom studija naučili o radnim pravima, slobodama i mehanizmima zaštite novinarki?.....

Ako ste tokom studija imali priliku učiti o ovim temama, navedite naziv nastavnog predmeta iz kojeg ste najviše naučili o pravima i zaštiti novinarki!

.....